

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Markéta Křenková

Výhrada svědomí vůči povinné vojenské službě

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Miluše Kindlová, M.Jur., Ph.D.

Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29. 6. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 127 517 znaků včetně mezer.

Markéta Křenková

V Praze dne 29. 6. 2024

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce, JUDr. Miluši Kindlové, M.Jur., Ph.D., za cenné rady, věcné připomínky a milý přístup při vypracovávání této práce. Velké poděkování patří také mé rodině, která mě podporovala po celou dobu studia.

Obsah

Úvod	1
1. Výhrada svědomí	4
1.1. Svoboda svědomí.....	4
1.2. Druhy výhrady vůči povinné vojenské službě.....	5
1.2.1. Sekulární, náboženská a politická výhrada svědomí.....	5
1.2.2. Univerzální, selektivní a výběrová výhrada svědomí	5
1.2.3. Absolutní, alternativní a neozbrojená výhrada svědomí	6
1.3. Občanská neposlušnost.....	6
1.4. Právo na odpor.....	8
2. Historie.....	10
2.1. Počátky výhrady svědomí.....	10
2.2. Vývoj institutu výhrady svědomí	11
2.2.1. Všeobecná branná povinnost.....	11
2.2.2. Ustálení pojmu výhrada svědomí.....	11
2.3. Vývoj na českém území.....	12
2.3.1. Výhrada svědomí po roce 1989.....	13
3. Právní úprava	14
3.1. Listina základních práv a svobod	14
3.2. Branný zákon.....	15
3.3. Všeobecná deklarace lidských práv.....	16
3.4. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	18
3.5. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	18
3.5.1. Vývoj na půdě Rady Evropy	19
3.6. Listina základních práv Evropské unie.....	21
4. Judikatura a rozhodovací praxe vybraných orgánů.....	22
4.1. Ústavní soud České republiky	22
4.1.1. Rozdílnost důvodů pro odložení a odepření vojenské služby	22
4.1.2. Uplatnění výhrady svědomí vůči civilní službě	22
4.1.3. Zakotvení realizace výhrady svědomí, zásada „ <i>ne bis in idem</i> “ a opravdovost důvodů výhrady svědomí.....	23
4.1.4. Přednost mezinárodních smluv a zásada „ <i>ne bis in idem</i> “	23
4.1.5. Lhůta k uplatnění výhrady svědomí a povaha práva na výhradu svědomí	24
4.1.6. Opětovné povolání k výkonu vojenské služby.....	25
4.1.7. Povaha projevu svobody svědomí.....	26
4.1.8. Test oprávněnosti výhrady svědomí.....	26
4.2. Rada Evropy	27

4.2.1.	Evropská komise pro lidská práva.....	27
4.2.2.	Evropský soud pro lidská práva	30
4.3.	Výbor OSN pro lidská práva	33
5.	Aktuální stav, jeho rizika a představení možných změn.....	36
5.1.	Vztah státu a jednotlivce.....	36
5.2.	Pozitiva a negativa výhrady svědomí	37
5.3.	Problematické aspekty	39
5.3.1.	Lhůta pro vyjádření výhrady svědomí	39
5.3.2.	Existence alternativní služby a otázka povinnosti tuto alternativní službu vykonat 40	
5.3.3.	Neexistence procesu přezkumu pravdivosti důvodů	40
5.3.4.	Možnost uplatnění výhrady svědomí profesionálními vojáky	41
5.4.	Navržení možných změn procesu uplatnění výhrady svědomí	42
5.4.1.	Zakotvení institutu přezkumných komisí	43
5.4.2.	Způsob přezkumu důvodů pro uplatnění výhrady svědomí	43
5.4.3.	Možnost podat opravný prostředek	45
	Závěr.....	46
	Seznam použitých zdrojů	48
1.	Seznam použité literatury	48
2.	Seznam použitých internetových zdrojů	48
3.	Seznam použitých právních předpisů.....	50
4.	Seznam použité judikatury a rozhodnutí dalších orgánů.....	51
5.	Seznam ostatních zdrojů.....	53
	Seznam zkratk	54
	Abstrakt	55
	Abstract	56

Úvod

Výhrada svědomí představuje institut, na základě kterého je jedinci umožněno odmítnout splnit povinnost, kterou ukládá právní norma, a to pro rozpor se svědomím daného jedince. Předpokladem pro její uplatnění je skutečnost, že splnění uložené povinnosti by v takovém případě představovalo pro jedince porušení vlastních morálních zásad a přesvědčení.

Možnost odmítnutí splnění povinnosti „*podtrhuje nadřazenost morálního zákona nad právním*“.¹ Dochází k nadřazení vnitřního klidu jedince nad zájem společnosti, kdy v případě vojenské služby je tímto zájmem bezpečnost státu a jeho obyvatel. Samotné svědomí můžeme chápat jako „*to, co člověku v daný okamžik přikazuje konat dobro a vyhýbat se zlu*“.² Je to však těžko popsateľný pojem, který pro každého může znamenat něco jiného. Pro některé může být jejich svědomí vším, a proto jim velmi záleží na tom, jakým způsobem jednají. Případné jednání, které by se přičilo jejich svědomí, pro ně může být značným příkořím. Naopak někteří lidé se svědomím vůbec neřídí a někteří ho možná ani nemají. A právě proto je institut výhrady svědomí tak fascinující. Pro některé může být „vysvobozením“ z konání, kterého by litovali do konce života, pro jiné však může být pouhým nástrojem k vyhnutí se povinnosti.

Výhradu svědomí označil Ústavní soud České republiky (dále jen „ÚS“) ve svém nálezu³ týkajícím se využití výhrady svědomí proti povinnému očkování za institut uplatnitelný napříč právním řádem, aniž by pro něj byl zákonný podklad, týká-li se ústavně relevantní záležitosti a dojde-li ke splnění podmínek tzv. testu oprávněnosti výhrady svědomí.⁴ V obecné rovině tak na výhradu svědomí můžeme nahlížet jako na univerzální institut, který může být aplikován v případě, kdy má být zasaženo do ústavních práv jedince. V právním řádu České republiky (dále jen „ČR“) nalezneme ale i další případy, kdy je výhrada svědomí zakotvena zákonem. Jedná se zejména o výhradu svědomí vůči povinné vojenské službě a o výhradu svědomí proti poskytnutí zdravotní služby zdravotnickým pracovníkem.

Lze tak poukázat na potenciální oprávněnost využití výhrady svědomí v různých oblastech, jak bylo nejen potvrzeno ÚS⁵, ale i již dříve dovozováno odbornou literaturou⁶, kdy ovšem

¹ MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, s. 65.

² Odlišné stanovisko soudců Vučiniće a De Gaetana k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci Eweida a ostatní v. Spojené království (stížnosti č. 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10) ze dne 15. 1. 2013, bod 2 stanoviska.

³ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 4. 2021, sp. zn. IV. ÚS 2530/20.

⁴ Tamtéž, bod 34 nálezu.

⁵ Tamtéž.

⁶ MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, či RIEGEL, F. In: HUSSEINI, F. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 468.

samotné podmínky pro její aplikaci se značně liší. Právě to považuji za velmi zajímavý aspekt tohoto institutu, je-li považován za obecně uplatnitelný v záležitostech ústavně relevantních.

Ve své práci se zaměřím na výhradu svědomí vůči povinné vojenské službě. Osobně se domnívám, že i přes to, že jde o institut zakotvený českým právním řádem přes 30 let, jedná se (bohužel) díky aktuální mezinárodní situaci o aktuální téma. Především po začátku války na Ukrajině se zvýšil mediální zájem i zájem veřejnosti o témata jako vojenská služba či branná povinnost. V médiích je čím dál častěji skloňována povinná vojna, která je již téměř 20 let zrušená. I přes to, že zatím nic nenasvědčuje tomu, že by měla být obnovena, lze v médiích sledovat zvyšující se četnost upozornění na nedostatečné personální obsazení armády a na nutnost provedení určitých změn.⁷⁸⁹ A právě s těmito tématy velmi blízce souvisí výhrada svědomí. Pravidla jejího uplatnění jsou českým právním řádem poměrně jasně vymezena. Ovšem to, jakým způsobem jsou vymezena, je již do jisté míry problematické. Na její úpravě je zřejmý vliv doby, ve které došlo k jejímu uzákonění. S ohledem na to, že výhrada svědomí je „živým“ institutem, který se vyvíjí společně se společností, to není překvapivé.

Obecným cílem této práce je komplexní zpracování tématu výhrady svědomí vůči povinné vojenské službě, popsání jejích právních aspektů se zaměřením na problematiku prvků. Vymežím podmínky procesu jejího uplatnění a navrhu změny se zohledněním vývoje společnosti i právní úpravy, ke kterému došlo od chvíle jejího zakotvení do právního řádu.

V první části své práce se budu zabývat samotným institutem výhrady svědomí, jakožto vnějším projevem jedné ze základních svobod, a to svobody svědomí. Vysvětlím účel výhrady svědomí a popíšu její jednotlivé druhy a možné dělení. Výhradu svědomí dále porovnam s občanskou neposlušností a právem na odpor, což jsou instituty, které mají více či méně podobné znaky, ovšem jejich podstata je odlišná.

Ve druhé části se budu věnovat historii institutu výhrady svědomí a změnám v přístupu k jeho akceptaci společností. Jedná se o institut, který se vyvíjel stovky let (přičemž nejpodstatnější

⁷ Rozhovor s generálporučíkem Ing. Karlem Řehkou, Náčelníkem Generálního štábu Armády České republiky, *Řehka: Česko bude muset v budoucnu uvažovat o nějaké formě vojenské služby, armádě chybí zálohy*. iRozhlas. [online] Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/karel-rehka-armada-zaloha-vojak-ukrajina-rusko-valka_2402200615_gut. [citováno 2024-03-10].

⁸ Rozhovor s RNDr. Janem Kofroňem, Ph.D., politickým geografem a analytikem z FSV UK, *Znovu na vojnu? Armádě i zálohám chybí hlavně mladí lidé, pomoci může „dánský model“*. Podcast Vinohradská 12. iRozhlas. [online] Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/znovu-na-vojnu-armade-i-zaloham-chybi-hlavne-mladi-lide-pomoci-muze-dansky-model_2402270600_pj. [citováno 2024-03-10].

⁹ Vyjádření ministryně obrany Mgr. Jany Černochové na brífinku po jednání Generálního štábu Armády ČR konaném 4. 6. 2024. Zdroj: ČT24. *Nábory nejdou podle představ, řekla Černochová. S armádními špičkami řešila, jak to zlepšit*. [online] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/zive-brifink-po-jednani-cernochove-s-rehkou-349903>. [citováno 2024-06-12].

změny zaznamenal během 20. století). Velký vliv na něj mělo zakotvení povinné vojenské služby, kterou také rozeberu.

Třetí část se bude týkat právní úpravy, a to jak české, tak unijní a mezinárodní. Česká právní úprava je do jisté míry výjimečná tím, že výhradu svědomí vůči vojenské službě zakotvuje na ústavní úrovni, na což měla bezesporu vliv historická zkušenost našeho národa. Naopak v případě mezinárodní právní úpravy můžeme sledovat vývoj postoje mezinárodních organizací a jejich orgánů k tomuto institutu, kdy některými z nich byl po dlouhá léta odmítán a jinými vytrvale podporován.

Ve čtvrté části naváží na část předchozí a rozeberu relevantní rozhodovací praxi Ústavního soudu ČR, Evropské komise pro lidská práva, Evropského soudu pro lidská a Výboru OSN pro lidská práva se zaměřením na vývoj a postupné změny v rozhodování případů týkajících se výhrady svědomí.

Poslední část se týká aktuální pozice výhrady svědomí vůči povinné vojenské službě v ČR. V rámci této části se vydám třemi hlavními směry, a to osvětlením možného využití institutu výhrady svědomí v dnešní době včetně jeho pozitiv a negativ, rozebráním problematických aspektů tohoto institutu, a nakonec navržením změn, které by mohly být přijaty jakožto možné řešení rizik, která s sebou výhrada svědomí přináší.

1. Výhrada svědomí

„Výhrada svědomí představuje praktický důsledek svobody svědomí.“¹⁰ Právní předpis může jedinci ukládat určitou povinnost, jejíž splnění je však v rozporu s vnitřním přesvědčením (svědomím) jedince. Jedinec je pak vystaven zásadnímu morálnímu dilematu. Splnit uloženou povinnost, či její splnění odmítnout a jednat protiprávně? Institut výhrady svědomí umožňuje upřednostnění vlastního svědomí před povinností stanovenou právním předpisem, aniž by došlo k postihu osoby uplatňující výhradu. Jedná se tak o možnost zdržet se právní povinnosti a nejednat způsobem, který ukládá právní předpis.¹¹ Z výhrady svědomí zároveň neplyne aktivní právo jednat způsobem, který by byl přesvědčením či náboženstvím přikazován.¹²¹³

1.1. Svoboda svědomí

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání představují tzv. trojjedinou svobodu¹⁴, tedy svobodu, „*kteřá se týká samotné podstaty člověka, jeho náhledů na život, hodnot, které vyznává, a všech úsudků, které si během své existence utváří*“¹⁵. Jednotlivé složky této trojjediné svobody (tedy svoboda myšlení, svoboda svědomí a svoboda náboženského vyznání) jsou na sobě v určitém ohledu „*nezávislé, ale společně tvoří ochranu pro světonázor jedince v nejširší možné míře*“.¹⁶

Svoboda svědomí představuje vnitřní svobodu jednotlivce (*forum internum*)¹⁷, do které veřejná moc nemůže zasahovat či vstupovat, protože má absolutní povahu. Svědomí je „*rozumovým úsudkem, který reaguje na konkrétní situace*“ a vyhodnocuje, zda je chápáno jako dobré či zlé, a „*kteřým jedinec rozpoznává mravní kvalitu konkrétního skutku, který má vykonat, který činí nebo který již dokončil*“.¹⁸ Svědomí každého jedince může vnímat jednotlivé skutky odlišně

¹⁰ JÄGER, P. In: WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I., a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 389.

¹¹ Tamtéž.

¹² BARTOŇ, M. In: BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK, M., JIRÁSEK, J., SVAČEK, O. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. s. 332.

¹³ Nelze tak například zdůvodnit zásah do přirozených práv jedince, i přes to, že je takovéto jednání náboženstvím vyžadováno.

¹⁴ S pojmem trojjediná svoboda pracuje L. Madleňáková ve své monografii *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*.

¹⁵ MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. s. 7.

¹⁶ Tamtéž, s. 37.

¹⁷ JÄGER, P. In: WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I., a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 389.

¹⁸ Odlišné stanovisko soudců Vučiniće a De Gaetana k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci Eweida a ostatní v. Spojené království (stížnosti č. 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10) ze dne 15. 1. 2013, bod 2 stanoviska.

a stejně tak i sám jedinec může svá přesvědčení v průběhu života měnit. Svědomí jedince může být formováno jak sekulárními, tak náboženskými hodnotami.

Samotná svoboda svědomí tak představuje prostor jednotlivce pro etická a morální rozhodnutí. Svědomí jako takové je tak to, co se děje uvnitř jedince – jeho vnitřní postoj ke konkrétní situaci. Výhrada svědomí pak představuje vnější projev svědomí, kterým se jedinec ohrazuje vůči povinnosti uložené mu právním předpisem. Problém nastává ve chvíli, kdy právo na tuto výhradu není člověku přiznáno právním řádem, kterému podléhá, jelikož nesplnění povinnosti má za následek určitou sankci.

1.2. Druhy výhrady vůči povinné vojenské službě

Výhradu svědomí lze rozlišovat dle řady kritérií.¹⁹ Rozlišování různých druhů výhrady svědomí hraje roli jednak v teoretické rovině, kdy pro správné porozumění její podstatě je vhodné tyto druhy rozlišovat, rovněž ale i v rovině praktické, kdy ne všechny druhy mohou být právním řádem uznávány a chráněny. V tomto směru se přístupy jednotlivých států liší.

1.2.1. Sekulární, náboženská a politická výhrada svědomí

Prvním typem dělení je dělení na základě toho, čím je svědomí jedince formováno, a to na sekulární, náboženskou a politickou výhradu svědomí.²⁰ Sekulární výhrada svědomí je založena na soukromých motivech jedince, jeho morálce a vlastním cítění. Pokud je vojenská služba odmítána náboženstvím, jedná se o náboženskou výhradu svědomí. To, zda se jedná o některé z hlavních náboženství, nebo o náboženství minoritní, nehraje v teoretické rovině roli.²¹ Posledním druhem je politická výhrada svědomí, která je motivována právně-politickými důvody, a jedinec se vyhrazuje vůči určité válce či konfliktu. Jedinci v tomto případě nevadí samotná podstata válčení jako takového, ale jeho vnitřní rozpor se pojí se subjekty do konfliktu zapojenými.

1.2.2. Univerzální, selektivní a výběrová výhrada svědomí

Druhý typ dělení rozlišuje, vůči jakým konfliktům či způsobům vedení těchto konfliktů výhrada svědomí směřuje.²² Univerzální výhrada svědomí je vyhrazení se proti jakémukoliv vojenskému konfliktu, válce jako takové, bez ohledu na to, jaké subjekty se účastní a z jakého

¹⁹ Níže uvedený způsob dělení převzat z: KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 725.

²⁰ Tamtéž, s. 725.

²¹ V praxi členům některých náboženských skupin nebyla náboženská výhrada svědomí uznávána, a to i přes to, že členům jiným náboženských skupin byla. Příkladem může být případ Tsirlis a Kouloumpas v. Recko (stížnosti č. 19233/91 a 19234/91), který bude rozebrán ve čtvrté části této práce. Na rozdíl od funkcionářů Ortodoxní církve členům Svědků Jehovových nebyla přiznávána výhrada svědomí vůči vojenské službě.

²² KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 725.

důvodu k tomuto konfliktu došlo. Vedle toho selektivní výhrada svědomí směřuje právě jen proti konkrétnímu konfliktu. Do této skupiny řadíme rovněž výběrovou výhradu svědomí, která se netýká konfliktů jako takových, ale způsobů jejich vedení a zbraním, které jsou v rámci nich využívány. Typickým příkladem výběrové výhrady svědomí je použití jaderných zbraní ve válce.

1.2.3. Absolutní, alternativní a neozbrojená výhrada svědomí

Poslední typ dělení je založen na tom, vůči jakým povinnostem se jedinec vymezuje. Jedná se tak spíše o formu výhrady svědomí.²³ Absolutní výhrada svědomí (někdy nazývaná také totální) je výhrada svědomí jak vůči vojenské službě, tak případně (je-li daným státem zakotvena) i náhradní civilní službě. V tomto případě se jedinec nechce žádným způsobem zapojit do konfliktu. Většina zemí ovšem tuto absolutní výhradu neumožňuje. Naopak alternativní výhrada svědomí směřuje právě jen proti službě vojenské, ale ne vůči náhradní službě. Stát tak uznává možnost jednotlivce nezapojovat se do válčení samotného, ale ukládá mu povinnost státu v tomto konfliktu jiným způsobem pomoci. Obvykle je kladen důraz na to, aby alternativní služba byla opravdu veřejně prospěšná. Poslední formou v této kategorii je tzv. neozbrojená výhrada svědomí. Dalo by se říci, že je obdobná, jako alternativní výhrada svědomí, tj. jedinec odmítá zapojení do ozbrojených částí vojska, ale souhlasí s účastí v těch neozbrojených. V tomto případě je však jedinec motivován přímo snahou o nápravu důsledků ozbrojeného konfliktu.²⁴ Hlavním rozdílem mezi alternativní a neozbrojenou výhradou svědomí je tak právě motivace jedince o nápravu důsledků případně její absence.

1.3. Občanská neposlušnost

V souvislosti s výhradou svědomí bývá v odborné literatuře zmiňován pojem občanská neposlušnost²⁵. Pro účely této práce považuji za vhodné rozlišit tyto instituty a poukázat na jejich podobné a odlišné znaky. Vymezení konkrétních rozdílů ovšem není úplně jednoduché, protože se na nich neshodne ani odborná veřejnost.²⁶

²³ KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAR, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 725.

²⁴ MOSKOS, Charles C., WHITECLAY CHAMBERS II, John. The secularization of conscience. In: MOSKOS, Charles C., WHITECLAY CHAMBERS II, John (eds.) *The new conscientious objection: from sacred to secular resistance*. Oxford: Oxford University Press, 1993. s. 5. (převzato z MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde Praha, 2010. s. 87-88).

²⁵ Např. KINDLOVÁ, M., PREUSS O. *Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj*. [online] *Jurisprudence* 3/2017, s. 17–30. Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/vyhrada-svedomi-v-kontextupovinneho-ockovani-a-mimo-nej.m-248.html>. [cit.2024-02-10].

²⁶ Tamtéž.

John Rawls definuje občanskou neposlušnost jako „*veřejné, nenásilné a uvědomělé, ale politicky protizákonné jednání, které se obvykle děje se záměrem vyvolat nějakou změnu zákonů nebo vládní politiky...občanská neposlušnost není jenom politickým aktem v tom smyslu, že se obrací na většinu, která má v rukou politickou moc, ale také proto, že je to činnost vedená a ospravedlňovaná politickými principy, tj. principy spravedlnosti, které obecně usměřňují ústavu a společenské instituce. Při ospravedlňování občanské neposlušnosti se neodvoláváme na principy osobní morálky nebo na náboženská učení, třebaže se s těmito nároky mohou shodovat a podporovat je.*“²⁷

Občanská neposlušnost spočívá stejně jako výhrada svědomí v záměrném jednání, které není v souladu s právním předpisem. V obou případech je toto jednání motivováno určitým nesouhlasem s tím, co stanovuje právní předpis v jinak akceptovaném systému.²⁸ Rovněž jde u obou institutů o subjektivní vnímání takovéto skutečnosti.

K občanské neposlušnosti se ve svém usnesení vyjádřil i ÚS²⁹, který uvedl, že „*občanská neposlušnost jako určitá forma odporu předpokládá úmyslné neuposlechnutí z důvodů náboženských, morálních či politických zásad.*“ Je možné tak vidět, že ÚS přistupuje oproti definici Johna Rawlse odlišně k tomu, z čeho tento institut vychází, kdy ho kromě politických zásad rozšiřuje o důvody náboženské a morální, čímž se občanská neposlušnost více přibližuje výhradě svědomí, která vychází z totožných zásad.

Hlavním rozdílem mezi nimi je to, jaký cíl je jedincem sledován. V případě občanské neposlušnosti se jedná o snahu ovlivnit nebo změnit vnější svět, kdy jedinec považuje aktuální nastavení za nespravedlivé. Jednáním sleduje určitý obecný zájem.³⁰ Tento znak u výhrady svědomí nenalezneme. Výhrada svědomí se neodvolává na princip spravedlnosti, nýbrž na osobní přesvědčení jedince. Ten nepožaduje žádnou změnu, pouze chce, aby mu bylo umožněno nesplnění povinnosti, kterou nepovažuje za správnou. Motivem výhrady svědomí je zachování si

²⁷ RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*, Praha, 1995, s. 217. (převzato z KINDLOVÁ, M., PREUSS O. *Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj*. [online] *Jurisprudence* 3/2017, s. 17–30. Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/vyhrada-svedomi-v-kontextupovinneho-ockovani-a-mimo-nej.m-248.html>. [cit.2024-02-10].

²⁸ BARTOŇ, M. In: HUSSEINI, F., BARTOŇ, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 726.

²⁹ Usnesení Ústavního soud ČR, sp. zn. I. ÚS 1951/13 ze dne 27. 10. 2015.

³⁰ Tamtéž.

vlastní integrity.³¹ Na rozdíl od občanské neposlušnosti působící ven tak směřuje dovnitř a má mít efekt v nitru jednotlivce. Sledován je tak zájem pouze konkrétního jedince.³²

1.4. Právo na odpor

Vedle občanské neposlušnosti se literatura věnuje také otázce práva na odpor. Právo na odpor a občanská neposlušnost nejsou totožné pojmy a nelze je zaměňovat.³³ Stejně jako výše toto právo (resp. jeho úpravu v českém ústavním pořádku) porovnáám s výhradou svědomí.

Obdobným rysem těchto práv je akt jednotlivce, který se odchyluje od právního řádu. V ostatních znacích se však tyto instituty dají označit za jisté protipóly. Právo na odpor je zakotveno v článku 23 Listiny základních práv a svobod³⁴ (dále jen „Listina“) a zní: „*Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.*“

Vedle práva na odpor zakotveného Listinou je nezbytné zmínit rovněž právo na odpor jako přirozené lidské právo, tedy právo, které má jedinec proto, že je lidskou bytostí, jehož existence se nepojí se státem. Někdy bývá označováno jako „předstátní“ právo na odpor, protože je jím nadán lid jakožto předstátní suverén.³⁵ Zatímco Listina je aktem moci ustavené (která byla ustavena lidem jako subjektem moci ustavující) a právo na odpor dle článku 23 se pojí s její existencí, právo na odpor jako právo přirozené je na její existenci nezávislé.³⁶ I bez explicitního zakotvení Listinou tak lidem toto právo náleží.

Právo na odpor představuje institut, který jedinci umožňuje postavit se proti celému systému, právnímu řádu jako celku, a to ve chvíli, kdy dochází či již došlo ke ztrátě demokratického charakteru státu etablováním diktatury nebo totalitního režimu (podmínkou je dysfunkčnost mocenského systému předvídaná ustanovením Listiny). Odpor jedince tak představuje politický akt (kdy tímto aktem může být jakákoliv aktivita) vůči protidemokratickým snahám, jehož cílem je ochrana demokratického řádu lidských práv a základních svobod.³⁷ Naopak

³¹ KINDLOVÁ, M., PREUSS O. *Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj*. [online] Jurisprudence 3/2017, s. 17–30. Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/vyhrada-svedomi-v-kontextupovinneho-ockovani-a-mimo-nej.m-248.html>. [cit.2024-02-10].

³² Usnesení Ústavního soud ČR, sp. zn. I. ÚS 1951/13 ze dne 27. 10. 2015.

³³ BARTOŇ, M. In: HUSSEINI, F., BARTOŇ, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 726.

³⁴ Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

³⁵ BARTOŇ, M. In: HUSSEINI, F., BARTOŇ, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021. s. 711.

³⁶ Tamtéž. s. 712.

³⁷ Tamtéž. s. 713.

výhrada svědomí je aktem soukromým, který se vymezuje proti konkrétnímu ustanovení právního řádu, kdy takovýto právní řád je založen na demokratických hodnotách respektujících lidská práva a svobody, ovšem jedinec i přes to pociťuje vnitřní rozpor mezi uloženou povinností a tím, co považuje za správné. V obou případech se jedná o legitimizaci jednání jedince, která je založená na morální ospravedlnitelnosti jeho jednání. Účel těchto institutů je ale zcela odlišný.

2. Historie

Výhrada svědomí získává své místo v právních řádech v posledních desetiletích, a to buď výslovným zakotvením, nebo jejím dovozením z ustanovení upravujících svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.³⁸ Vývoj tohoto institutu však trvá již tisíce let a byl fakticky uplatňován dlouho před tím, než byl pojmenován.

2.1. Počátky výhrady svědomí

První případy výhrady svědomí vůči vojenské službě bývají na evropském kontinentu spojovány s raným křesťanstvím. Jako úplně první zaznamenaný případ odmítnutí stát se vojákem a nastoupit do služby bývá označován případ Maximiliána, který měl v roce 295 n. l. odepřít vstup do římského vojska, a to právě z náboženských důvodů, protože vyznával křesťanské náboženství. Na svém stanovisku setrval a z toho důvodu byl následně popraven, a to pro pohrdání vojskem.³⁹ Později byl kanonizován jako svatý Maximilián.⁴⁰

V průběhu historie se křesťanské vyznání stalo jedním z nejčastějších motivů pro uplatnění výhrady svědomí. Určitým krokem vpřed tímto směrem byl koncil v Arles roku 314 n. l., na kterém bylo ustanoveno, že služba osob vyznávajících křesťanství je pouze dobrovolná.⁴¹ K významnější změně dochází až ve chvíli, kdy je křesťanství uznáno oficiálním náboženstvím Římské říše. Je ovšem nutné dodat, že v tomto období tak roli hrála pouze náboženská výhrada svědomí, a to pouze v případě, že daným náboženstvím bylo křesťanství. Možnosti jejího uplatnění tak byly velmi limitované.

Další příklad z dějin, kdy došlo k uznání výhrady vůči vojenské službě z důvodu náboženského vyznání, je z roku 1575, kdy byli mennonité⁴² osvobozeni od povinnosti být členy ozbrojené ostrahy svých obcí během Nizozemské války za nezávislost.⁴³

³⁸ K tomu více v 3. části této práce.

³⁹ KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 726.

⁴⁰ OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Conscientious objection to military service*. United Nations Publication, 2012, s. 2. e-ISBN 978-92-1-055405-3.

⁴¹ KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 727.

⁴² Mennonité jsou součástí křesťanského hnutí novokřtěnců (tzv. anabaptistů).

⁴³ OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Conscientious objection to military service*. United Nations Publication, 2012, s. 2. e-ISBN 978-92-1-055405-3.

2.2. Vývoj institutu výhrady svědomí

2.2.1. Všeobecná branná povinnost

Zásadním momentem v dějinách pro snahy o uznání výhrady svědomí bylo zavádění všeobecné odvodní povinnosti (tehdy pouze pro muže), jejímž cílem bylo doplnění stálých armád. První zemí, která zakotvila všeobecnou brannou povinnost, byla Francie, která tak učinila dekretem Konventu z 23. 8. 1793.⁴⁴ Jednalo se primárně o reakci na dění během Francouzské revoluce⁴⁵, kdy významně klesaly počty dobrovolníků, kteří se chtěli přidat do armády. Prusko zavedlo všeobecnou brannou povinnost zákonem z 3. 9. 1814 o povinnosti k vojenské službě. Rakousko přijalo první branný zákon ukládající brannou povinnost každému obyvateli schopnému služby v ozbrojených silách 5. 12. 1868.⁴⁶ Zavádění povinné všeobecné branné povinnosti mělo za následek, že této povinnosti podléhaly zcela nové skupiny osob, a tak se zvyšovalo i množství osob, které s účastí v armádě nesouhlasily pro rozpor se svým svědomím. Nestávaly se členy armády dobrovolně, ale protože jim tuto povinnost ukládal zákon. Neuposlechnutí povinnosti bylo trestáno.

2.2.2. Ustálení pojmu výhrada svědomí

Pojem výhrada svědomí se ustaluje na počátku 20. století a začínají vznikat hnutí pro její formální uznání.⁴⁷ Tyto tendence bylo možné sledovat jako první ve Spojeném království, Spojených státech amerických, Kanadě či Austrálii. V této době byl pojem spojován téměř výlučně s vojenskou službou.⁴⁸ V posledních letech se setkáváme s tímto pojmem i v jiných oblastech, jako je například zdravotnictví. Pojem výhrada svědomí by se dal označit za „živý“ pojem, který se vytváří a modifikuje společně se společností, která mu přiznává význam korespondující s jejím aktuálním hodnotovým nastavením. Právě výše zmíněné Spojené království či Spojené státy americké byly jedny ze zemí, které uznávaly výhradu svědomí během první světové války, během níž poprvé v historii došlo k rozsáhlejšímu dovolávání se této výhrady. Je odhadováno, že během první světové války odmítlo vojenskou službu na 16 000⁴⁹ mužů ze Spojeného království. Ti, kteří

⁴⁴ PERNICA, B. *Ještě k branné povinnosti*. Vojenské rozhledy, 2006, č. 2, ISSN 2336-2995. [online] Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/jeste-k-branne-povinnosti>. [citováno 2024-03-20].

⁴⁵ Francouzská revoluce probíhala mezi lety 1789 až 1799.

⁴⁶ PERNICA, B. *Ještě k branné povinnosti*. Vojenské rozhledy, 2006, č. 2, ISSN 2336-2995. [online] Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/jeste-k-branne-povinnosti>. [citováno 2024-03-20].

⁴⁷ OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Conscientious objection to military service*. United Nations Publication, 2012, s. 3. e-ISBN 978-92-1-055405-3.

⁴⁸ Kromě vojenské služby byla výhrada svědomí v této době spojována rovněž s povinným očkováním.

⁴⁹ Prasad and Smythe, *Conscription: A World Survey*. s. 56. (převzato z: OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Conscientious objection to military service*. United Nations Publication, 2012, s. 4. e-ISBN 978-92-1-055405-3).

odmítli výkon vojenské služby, ovšem nebyli plně osvobozeni od povinností vůči státu, jelikož jim nebyla přiznána absolutní výhrada svědomí. Byly jim uloženy alternativní povinnosti, jako nebojová vojenská služba či civilní služba. Ti, kteří odmítali splnit i tyto alternativní povinnosti, byli posláni před vojenský soud a za neposlušnost obvykle uvězněni na 2 roky.⁵⁰ Na rozdíl od toho v Kanadě byli již výše zmínění mennonité zcela osvobozeni od jakékoli služby.⁵¹ Prvním státem, který uzákonil možnost aplikace výhrady svědomí i v době míru, bylo Dánsko v roce 1917.⁵² Během druhé světové války se již výhrada svědomí stala mnohem častěji využívaným institutem, který však musel být uznáván vnitrostátním právem. Na získání charakteru mezinárodně uznávaného a chráněného práva si výhrada svědomí musela ještě desítky let počkat.

2.3. Vývoj na českém území

Vojenská povinnost byla zavedena v roce 1781 Josefem II. Tehdy jí ovšem podléhalo pouze nejchudší obyvatelstvo. Šlechta, duchovní a inteligence byli osvobozeni. Všeobecná branná povinnost pro muže byla zavedena branným zákonem v roce 1868. Stejně tak poté samostatné Československo zavedlo všeobecnou brannou povinnost roku 1920 vyhlášením branného zákona⁵³.⁵⁴ Ať už v období první republiky, během druhé světové války či následně za komunistického režimu byli odpírači vojenské služby vždy stíháni a trestáni, a to často i opakovaně.⁵⁵ Ustanovení § 15 odst. 2 Ústavy 9. května⁵⁶ výslovně zakazovalo odpírání plnění občanské povinnosti uložené zákonem pro vlastní světový názor, víru nebo přesvědčení. Obdobné ustanovení obsahovala rovněž Ústava z roku 1960⁵⁷, která v článku 32 odst. 2 zakazovala takové jednání z důvodu náboženské víry nebo přesvědčení. Odmítání splnění občanské povinnosti bylo chápáno jako nepřátelský akt činěný vůči vlastnímu státu.

⁵⁰ Devi Prasad, *War is a Crime against Humanity: The Story of War Resisters' International* (London, War Resisters' International, 2005), s. 78. (převzato z: OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Conscientious objection to military service*. United Nations Publication, 2012, s. 4. e-ISBN 978-92-1-055405-3).

⁵¹ OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Conscientious objection to military service*. United Nations Publication, 2012, s. 4. e-ISBN 978-92-1-055405-3.

⁵² KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 727.

⁵³ Zákon č. 193/1920 Sb., branný zákon republiky Československé. V § 2 je zakotvena branná povinnost a následně § 5 stanovuje, že splnění branné povinnosti je předpokladem pro zastávání státních a jiných veřejných služeb či volitelných občanských hodností.

⁵⁴ MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY. *Historie základní vojenské služby v českých zemích*. [online] Dostupné z: <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3895>. [citováno 2024-02-12].

⁵⁵ TOMEK, P. Možnost odpírání. vyhýbání se základní vojenské službě a vojenská práce v letech 1969-1992. [online] *Historie vojenství*, č. 2/2013, s. 4-19. Historický ústav Armády České republiky. ISSN 0018-2583. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/periodical/uuid:a8134631-f8b3-43f8-b7ca-52756d49e0a6>. [citováno 2024-02-14].

⁵⁶ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

⁵⁷ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

2.3.1. Výhrada svědomí po roce 1989

Změna přišla až se změnou politického režimu. 14. března 1990 byl přijat zákon č. 73/1990 Sb., o civilní službě, který stanovil, že „civilní službou je veřejně prospěšná služba občana, kterou je podle tohoto zákona povinen, jestliže mu náboženské vyznání nebo morální přesvědčení brání ve výkonu vojenské činné služby“.⁵⁸ Oproti vojenské činné službě byla civilní služba o polovinu delší.⁵⁹ Návrh tohoto zákona počítal s komisemi pro posuzování oprávněnosti žádostí branců. Institut komisí však byl zcela zavržen.⁶⁰ Osobně se domnívám, že pokud by došlo k přijetí návrhu, který zahrnoval i komise, mohlo dojít k jejich následnému převzetí i českým právním řádem. Problém nedostatečné opodstatněnosti výhrady a prostor pro oportunismus vidím jako jeden z problémů aktuální úpravy výhrady svědomí, a proto se mu budu blíže věnovat později. Zákon dále nestanovoval žádnou lhůtu pro uplatnění výhrady, a tak bylo možné podat prohlášení o odmítnutí vojenské služby kdykoliv. Kombinace těchto skutečností vedla k problémům. Velké množství osob mělo zájem o službu civilní namísto vojenské, což vedlo k nedostatku osob, které by zajišťovaly stanovené funkce ve službě vojenské. Naopak v případě civilní služby byl pro žadatele pozic nedostatek.⁶¹ V reakci na tyto potíže došlo k přijetí nového zákona, a to zákona č. 18/1992 Sb., o civilní službě (dále jen „zákon o civilní službě“). Ani tímto zákonem nebyly ustaveny komise, ale došlo ke stanovení lhůty pro podání prohlášení v délce 30 dnů od ukončení odvodního řízení.⁶² Zároveň zákon rozšířil možnost uplatnění výhrady svědomí vojákům v záloze vůči vojenským cvičením. Tento zákon byl zrušen až se zrušením civilní služby (společně s povinnou vojenskou službou) k 1. 1. 2005.

⁵⁸ Ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 73/1990 Sb., o civilní službě.

⁵⁹ Ustanovení § 1 odst. 3 tamtéž.

⁶⁰ TOMEK, P. Tři vojenské zákony přinesly v březnu 1990 převratné změny ve vojenské službě. Vojenský historický ústav Praha. [online] Dostupné z: <https://www.vhu.cz/tri-vojenske-zakony-prinesly-14-brezna-1990-prevratne-zmeny-ve-vojenske-sluzbe/>. [citováno 2024-02-14].

⁶¹ TOMEK, P. Možnost odpírání. vyhýbání se základní vojenské službě a vojenská práce v letech 1969-1992. [online] Historie vojenství, č. 2/2013, s. 4-19. Historický ústav Armády České republiky. ISSN 0018-2583. Dostupné z: <https://digitalnistanudovna.army.cz/periodical/uuid:a8134631-f8b3-43f8-b7ca-52756d49e0a6>. [citováno 2024-02-14].

⁶² Ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 18/1992 Sb., o civilní službě.

3. Právní úprava

Český právní řád nepracuje přímo s pojmem „výhrada svědomí“. Stejně tak v mezinárodních právních předpisech a jejich českých překladech se s tímto pojmem nesetkáme.⁶³ Obvykle právní předpisy pracují s popisem tohoto institutu, tedy zákazem nutit jedince jednat v rozporu s jeho svědomím či právem odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí. Smyslem ustanovení je ovšem umožnit jedinci se vyhradit vůči jemu uložené povinnosti, a proto lze pracovat s pojmem výhrada svědomí. Se samotným pojmem tak pracuje spíše doktrína a judikatura.

Výhrada svědomí vůči vojenské službě je v českém právním řádu zakotvena na ústavní úrovni. Důvodem je bezesporu historická zkušenost českého (československého) národa se službou v armádě během existence Československa, kdy právní řád výhradu svědomí nezakotvoval a ti, kteří odmítali povinnou vojenskou službu, byli sankcionováni.

3.1. Listina základních práv a svobod

V souvislosti s výhradou svědomí je vhodné zmínit článek 9 Listiny týkající se nucených prací a služeb. „*Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám. Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na vojenskou službu nebo jinou službu stanovenou zákonem namísto povinné vojenské služby.*“⁶⁴ Toto ustanovení ovšem bylo relevantní do doby, než došlo ke zrušení povinné vojenské služby a profesionalizaci armády. Tato změna učinila výluku v podstatě neaplikovatelnou, protože profesionální vojáci (vojáci z povolání ve služebním poměru podle zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání) vykonávají svou činnost dobrovolně a zachovaná branná povinnost sama o sobě povinností nucené práce není.⁶⁵

Výslovné připuštění uplatnění výhrady svědomí vůči vojenské službě nalezneme v článku 15 odst. 3 Listiny, který zní: „*Nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním. Podrobnosti stanoví zákon.*“ Listina tak připouští jak sekulární, tak náboženskou výhradu svědomí. Třetí odstavec může být chápán jako konkretizace článku 15 odst. 1 Listiny.⁶⁶ Je ovšem nutné poukázat na to, že Listina výslovně

⁶³ Výjimku v tomto směru představuje Listina základních práv Evropské unie, která např. v anglické jazykové verzi pracuje s pojmem „*the right to conscientious objection*“. Doslovný překlad pak je „právo na výhradu svědomí“. Česká jazyková verze však uvádí „právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí“. Význam je tedy stejný, ale přímo pojem „výhrada svědomí“ česká jazyková verze neobsahuje.

⁶⁴ Článek 9 odst. 1 a 2 písm. b) Listiny.

⁶⁵ MORAVEC, O. In: HUSSEINI, F., BARTOŇ, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 324.

⁶⁶ JÄGER, P. In: WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I., a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 390.

nezakotvuje výhradu svědomí jako „univerzálně“ využitelný institut⁶⁷, ale pouze jako institut aplikovatelný vůči povinné vojenské službě. Je možné si tak položit otázku, zda tato skutečnost zakládá určitou nadřazenost výhrady svědomí vůči vojenské službě oproti ostatním případům, kdy je možné ji aplikovat.⁶⁸ Nadřazené postavení lze spatřovat v samotném zakotvení výhrady svědomí vůči vojenské službě na ústavní úrovni. Ústavodárce ji spatřoval za natolik důležitou, že došlo k jejímu explicitnímu zakotvení v Listině. Domnívám se, že podstatný vliv na to měla doba, kdy Listina vznikla (a možná by dnes již došlo k zakotvení výhrady svědomí v jiné podobě), ovšem to nic nemění na jejím aktuálním postavení. Způsob zakotvení má vliv na míru složitosti změny určitého ustanovení, a proto mám za to, že výhrada vůči vojenské službě by se dala označit za nadřazenou, ve smyslu významu, který je jí přiznáván.

Listina nestanovuje bližší podmínky uplatnění výhrady, v podrobnostech odkazuje na zákon. Tímto zákonem je zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování (dále jen „*branný zákon*“).

3.2. Branný zákon

Branný zákon zakotvuje brannou povinnost, tedy povinnost státních občanů ČR (mužů i žen) plnit úkoly ozbrojených sil ČR. Jedná se o jednu ze základních povinností občanů ČR. Zahrnuje povinnost občana podrobit se odvodnímu řízení, vykonávat vojenskou činnou službu a plnit další povinnosti stanovené tímto zákonem.⁶⁹ Vzniká dnem dosažení 18 let⁷⁰, případně dnem nabytí českého státního občanství⁷¹ u osob starších 18 let, neměly-li české občanství v době dosažení 18 let.

Výhrada svědomí je v branném zákoně upravena pouze jedním paragrafem, a to § 6. Toto ustanovení provádí právo zakotvené Listinou. Věta druhá Listiny není odbornou veřejností považována „za základ pro volné stanovení substantivních mezí, nýbrž toliko za provedení základního práva po procesní a institucionální stránce“.⁷² Zákonem tak dochází pouze k vymezení formálních podmínek pro uplatnění výhrady svědomí. Právě vymezení podmínek je do jisté míry problematické a budu se jimi blíže zabývat v páté části této práce.

⁶⁷ Dnes ji však jako „univerzálně“ aplikovatelný institut můžeme chápat díky nálezu ÚS ze dne ze dne 27. 4. 2021, sp. zn. IV. ÚS 2530/20. Musí však být splněny podmínky vymezené ÚS, kdy jeho aplikace je limitována primárně nutností naplnění ústavní relevance.

⁶⁸ Tedy vůči povinnému očkování a poskytnutí zdravotní služby zdravotnickým pracovníkem, resp. dalším potenciálním případům.

⁶⁹ Ustanovení § 1 odst. 1 branného zákona.

⁷⁰ Ustanovení § 2 odst. 1 tamtéž.

⁷¹ Ustanovení § 2 odst. 2 tamtéž.

⁷² JÄGER, P. In: WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I., a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. s. 390.

Ustanovení § 6 připouští odmítnutí vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání, a to do 15 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o schopnosti občana vykonávat vojenskou činnou službu vydaného při odvodním řízení, nebo do 15 dnů ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.⁷³ Odmítnutí jedinec provede formou písemného odůvodněného prohlášení o odmítnutí výkonu mimořádné služby (dále jen „*prohlášení*“), kdy jako důvod musí být uvedeno právě uplatnění výhrady svědomí. Není nutné prokazovat pravdivost tvrzení ani ho podrobněji odůvodňovat. Zákon navíc ani nepředpokládá přezkum oprávněnosti uvedených důvodů. Na neexistenci přezkumných komisí jsem upozornila již výše. Kromě odůvodnění musí prohlášení obsahovat jméno nebo jména, příjmení, datum narození a adresu místa pobytu vojáka. Nakonec je nutný úředně ověřený podpis.⁷⁴ Prohlášení je adresováno příslušnému krajskému vojenskému velitelství. Krajské vojenské velitelství předá prohlášení do 10 dnů od jeho doručení obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností příslušnému podle místa pobytu vojáka v záloze. Krajské vojenské velitelství zapíše informaci o odmítnutí výkonu mimořádné služby do vojenské evidence k údajům vedeným o vojákově v záloze, který prohlášení o odmítnutí učinil.⁷⁵

Tomu, kdo odmítne vykonávat mimořádnou vojenskou službu, zaniká branná povinnost.⁷⁶ Neznamená to však, že mu tím zanikají veškeré povinnosti. Branný zákon zakotvuje povinnost alternativní služby ve formě pracovní povinnosti pro ty, kteří odmítnou službu vojenskou. Tato alternativní služba je blíže upravena zákonem č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky. V neposlední řadě je nutné zmínit, že ze znění zákona nevyplývá, že by výhradu svědomí mohli uplatnit i vojáci z povolání. Tato skutečnost je do jisté míry problematická, a proto se jí budu později blíže věnovat.

3.3. Všeobecná deklarace lidských práv

I přes to, že Všeobecná deklarace lidských práv (dále jen „*Deklarace*“) je právně nezávazným dokumentem, je nesporné, že představuje jeden z nejvýznamnějších mezinárodních pramenů upravujících lidská práva a svobody, a byla výchozím bodem a inspiračním zdrojem pro ostatní mezinárodní lidskoprávní úmluvy.

Článek 18 Deklarace zní: „*Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat*

⁷³ Ustanovení § 6 odst. 1 branného zákona.

⁷⁴ Ustanovení § 6 odst. 2 tamtéž.

⁷⁵ Ustanovení § 6 odst. 3 tamtéž.

⁷⁶ Ustanovení § 7 písm. d) tamtéž. Dalšími důvody pro zánik branné povinnosti je rozhodnutí o neschopnosti vykonávat vojenskou činnou službu, omezení svéprávnosti, pozbytí státního občanství ČR či dosažením 60 let.

*své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo bohoslužbou a zachováním obřadů.*⁷⁷

K výhradě svědomí vůči vojenské službě se ve svých rezolucích několikrát vyjádřila Komise Organizace spojených národů pro lidská práva (dále jen „*Komise OSN*“). V Rezoluci č. 1989/59⁷⁸ uznala, že výhrada svědomí vůči vojenské službě představuje vnější vyjádření práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání dle článku 18 Deklarace, jakož i článku 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „*Pakt*“). Rovněž vyzvala členské státy, aby přijaly právní úpravu, kterou se toto právo stane součástí jejich právních řádů, a aby pro osoby uplatňující výhradu svědomí byl zaveden systém alternativní služby, která bude s jejich výhradou slučitelná. Tato služba zároveň nemá mít sankční charakter. Dále doporučila zřízení nezávislých a nestranných orgánů, které budou posuzovat, zda je uplatněná výhrada svědomí oprávněná. Komise OSN uznala, že výhrada svědomí vůči vojenské službě „*vychází ze zásad a důvodů svědomí, včetně hlubokého přesvědčení, vycházejících z náboženských nebo podobných motivů*“. V Rezoluci č. 1993/84⁷⁹ tyto motivy rozšířila o motivy etické, v Rezoluci č. 1995/83⁸⁰ o motivy humanitární a v Rezoluci č. 1998/77⁸¹ o motivy morální.⁸² Komise OSN v těchto rezolucích dále vyslovila, že osoby vykonávající vojenskou službu by neměly být vyloučeny z práva mít výhradu svědomí vůči vojenské službě, a že jejich výhrada se může vyvinout během jejich služby. V dalších rezolucích⁸³ Komise OSN a následně Rada Organizace spojených národů pro lidská práva (dále jen „*Rada OSN*“) vyzvala členské státy, aby přezkoumaly podmínky výhrady svědomí dle svých právních úprav s ohledem na principy zakotvené v předchozích rezolucích a aby uznávaly výhradu svědomí před nástupem do vojenské služby, v jejím průběhu i po ní. Česká právní úprava toto neumožňuje a jak bylo uvedeno výše, povolání osoby mají stanovenou lhůtu pro uplatnění výhrady.

⁷⁷ Všeobecná deklarace lidských práv. [online] Ministerstvo zahraničních věcí.

Dostupné z: https://mzv.gov.cz/file/3156327/Vseobecna_deklarace_lidskych_prav.pdf. [citováno 2024-03-07].

⁷⁸ Rezoluce Komise OSN č. 1989/59 ze dne 8. 3. 1989. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1989-59.pdf.

⁷⁹ Rezoluce Komise OSN č. 1993/84 ze dne 10. 3. 1993. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1993-84.pdf.

⁸⁰ Rezoluce Komise OSN č. 1995/83 ze dne 8. 3. 1995. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1995-83.pdf.

⁸¹ Rezoluce Komise OSN č. 1998/77 ze dne 22. 4. 1998. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1998-77.pdf.

⁸² DANĚK, T. *Světská a náboženská výhrada svědomí*. [online] Brno, 2022. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Katedra ústavního práva a politologie. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/mjps1/Svetska_a_nabozenska_vyhrada_svedomi.pdf. [citováno 2024-03-08].

⁸³ Např. Rezoluce Komise OSN č. 2004/35 a Rady OSN č. 20/2 (A/HRC/RES/20/2) nebo 24/17 (A/HRC/RES/24/17).

3.4. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Článek 18 odst. 1 věta první Paktu stanovuje: „*Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.*“ Dále je nezbytné poukázat na článek 8 odst. 3 písm. a): „*Na nikom se nesmí vyžadovat, aby vykonával nucenou nebo povinnou práci.*“ ve spojení s písm. c) bod ii: „*Pro účely tohoto odstavce termín "nucená nebo povinná práce" nezahrnuje jakoukoli službu vojenské povahy a v zemích, kde se uznává odmítnutí vojenské služby na základě přesvědčení, jakoukoli národní službu, jež se podle zákona vyžaduje od osob, které odmítají vojenskou službu z důvodů svého přesvědčení.*“ Pakt tak na rozdíl od Deklarace výslovně zmiňuje „odmítnutí vojenské služby na základě přesvědčení“. Zde považuji za vhodné poukázat na rozdíl mezi českou a anglickou jazykovou verzí dokumentu. Anglická jazyková verze relevantní části zní: „*Any service of a military character and, in countries where conscientious objection is recognized (...).*“ V anglické jazykové verzi se tak vyskytuje přímo pojem „conscientious objection“, tedy výhrada svědomí. Explicitní zmínění je však učiněno v souvislosti s jejím uznáním v signatářských zemích a nucenou nebo povinnou prací, ne svobodou myšlení, svědomí a náboženství.

Obecný komentář Výboru OSN pro lidská práva č. 22 k článku 18 z roku 1993 se mimo jiné zabývá právě i výhradou svědomí vůči vojenské službě, a to v reakci na skutečnost, že docházelo k odvolávání se jednotlivci na článek 18 v souvislosti s výhradou svědomí. V komentáři je konstatováno, že i když ustanovení explicitně nezahrnuje výhradu vůči vojenské službě, je toto právo z tohoto ustanovení dovoditelné. Výklad Výboru OSN pro lidská práva je však restriktivní a dle komentáře dochází pouze k uznání takové výhrady, která je založena na odporu používat „smrtící sílu“ („*lethal force*“). Nejedná se tak o obecnou výhradu vůči vojenské službě jako takové, ale pouze o situaci, kdy by byla jedinci uložena povinnost použít smrtící sílu.

3.5. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) ve svém článku 4, upravujícím zákaz otroctví a nucené práce, uvádí: „*Za nucenou nebo povinnou práci se nepovažuje služba vojenského charakteru nebo, v případě osob, které odmítají vojenskou službu z důvodů svědomí v zemích, kde je takové odmítnutí vojenské služby uznáváno, jiná služba vyžadovaná místo povinné vojenské služby.*“ Úmluva v tomto článku již od počátku reflektovala skutečnost, že některé státy mohou mít zakotvenou výhradu svědomí vůči vojenské službě, kdy alternativní služba místo vojenské služby stejně jako služba vojenská není nucenou prací a není tedy ani zakázána.

Článek 9 zakotvuje obecně svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. S pojmem výhrada svědomí tento článek ovšem vůbec nepracuje. I z tohoto důvodu byli jak Evropská komise

pro lidská práva (dále jen „EKLP“), tak Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) k výhradě svědomí po dlouhá léta zdrženliví a nevyjádřili se k této problematice konkrétně. Úpravu a aplikaci institutu nechávali na národních právních řádech. Přelomovým byl v této věci až rozsudek velkého senátu ESLP ve věci Bayatyan v. Arménie⁸⁴, v němž výslovně uvedl, že výhrada svědomí založená na náboženském nebo jiném přesvědčení spadá pod článek 9 Úmluvy. Tímto rozsudkem se blíže zabývám níže.

3.5.1. Vývoj na půdě Rady Evropy

Parlamentní shromáždění vydalo v roce 1967 Rezoluci 337⁸⁵, která se týkala práva na uplatnění výhrady svědomí, které je dle Parlamentního shromáždění logicky odvoditelné z článku 9 Úmluvy, a stanovovala jeho základní principy, proces uplatnění a doporučení týkající se alternativní služby. Rezoluce uvádí: „*Osoby, které jsou povinny vykonat vojenskou službu, ale kvůli svým náboženským, etickým, morálním, humanitárním, filozofickým nebo obdobným motivům odmítají tuto službu vykonat, mají právo být této povinnosti zproštěny.*“ Podléhá-li odůvodnění výhrady posouzení určitého orgánu, má být tento orgán oddělen od orgánů vojenských a měla by být zajištěna jeho maximální míra nezávislosti a nestrannosti. Je-li tímto orgánem správní orgán, jeho rozhodnutí musí být přezkoumatelné jiným správním orgánem a dále nezávislým soudním orgánem. Žadateli o výjimku z povinné služby by dále mělo být umožněno slyšení či předvolání svědka, pro podpoření vlastního tvrzení. Dále by měla být zaručena sociální a finanční rovnost osob vykonávajících vojenskou a alternativní službu.

Na tuto rezoluci reagovalo Doporučení 478 Parlamentního shromáždění⁸⁶ ze stejného roku. V tom Parlamentní shromáždění doporučilo Výboru ministrů, aby formulovaly návrhy na provedení zásad formulovaných v Rezoluci 337 prostřednictvím Úmluvy nebo doporučením jednotlivým vládám. Cílem mělo být pevné zakotvení práva na výhradu svědomí všemi členskými státy. Výbor ministrů však tyto kroky odmítl provést.

V roce 1977 přijalo Parlamentní shromáždění Doporučení 816⁸⁷, jehož příloha obsahovala myšlenky formulované v Rezoluci 337. Cílem tohoto doporučení bylo znovu podpořit snahy o prosazení právního statusu osob odpírajících vojenskou službu a opět doporučit Výboru ministrů, aby vyzval členské státy, které tak zatím neučinily, aby zakotvily do svých právních řádů principy formulované Rezolucí 337, a aby byla výhrada svědomí vůči vojenské službě implementována do Úmluvy. Ani tentokrát ale Výbor ministrů doporučení nevyhověl.

⁸⁴ Rozhodnutí velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 7. 2011, stížnost č. 23459/03.

⁸⁵ Rezoluce 337 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/15752>.

⁸⁶ Doporučení 478 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/14515>.

⁸⁷ Doporučení 816 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/14850>.

Výbor ministrů přijal až v roce 1987 Doporučení č. R (87) 8⁸⁸, ve kterém stanovil doporučení pro vlády členských států. Nepřevzal však principy a pravidla v tak širokém rozsahu, jako byla doporučena Parlamentním shromážděním. Rozdílně vymezil motivy jednotlivce pro aplikaci výhrady. Výhrada svědomí by měla být umožněna těm, kdo se ze závažných důvodů svědomí odmítají podílet na používání zbraní. Žádost by měla být podána v zákonem stanovené lhůtě. Přezkum žádostí má zahrnovat nezbytné záruky pro spravedlivý proces a proti rozhodnutí má být možné se odvolat. Až odvolací orgán však má být oddělen od vojenské správy, zatímco Parlamentní shromáždění doporučovalo oddělenost už orgánu rozhodujícího v prvním stupni. Nejpodstatnější rozdíl však spatřuji v tom, že Výbor ministrů vůbec nezmínil, že právo na výhradu svědomí vychází z článku 9 Úmluvy, a už vůbec se nevyjádřil k tomu, že by mělo být implementováno do Úmluvy.

V roce 2001 přijalo Parlamentní shromáždění Doporučení 1518⁸⁹, ve kterém připomnělo svá výše zmíněná doporučení a rezoluci a rovněž doporučení Výboru ministrů. Vyzdvihlo také, že touto otázkou se Rada Evropy zabývá již přes 30 let. Zopakovalo, že právo na výhradu svědomí je základním aspektem svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání, která je zakotvena Úmluvou i Všeobecnou deklarací lidských práv.⁹⁰ Poukázalo rovněž na skutečnost, že i přes to, že většina států⁹¹ právo na odmítnutí vojenské služby do svých právních řádů implementovala, jsou mezi těmito úpravami značné rozdíly a míra ochrany osob odmítajících vojenskou službu je tak velmi odlišná, což není uspokojivá situace. Parlamentní shromáždění tak doporučilo Výboru ministrů, aby vyzval státy, které tak ještě neučinily, aby umožnily uplatnění výhrady svědomí, a to kdykoli, zaručily toto právo rovněž vojákům z povolání, informovaly všechny, kteří jsou povinni vykonat vojenskou službu, o možnosti výhrady svědomí a umožnily alternativní službu, která nebude mít sankční povahu. Nakonec Parlamentní shromáždění doporučilo, aby došlo k přijetí dodatkového protokolu k Úmluvě, kterým dojde k zakotvení výhrady svědomí.

Dodatkový protokol, kterým by se právo na výhradu svědomí stalo součástí Úmluvy, nebyl k dnešnímu dni vydán.⁹² Jediným členským státem, který dnes toto právo vůbec nepřiznává, je Turecko. Při porovnání doporučených podmínek a české právní úpravy však není možné nepoukázat na skutečnost, že i přes to, že Česká republika právo na výhradu svědomí přiznává,

⁸⁸ Doporučení č. R (87) 8 Výboru ministrů Rady Evropy. Dostupné z:

<https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/1987/en/88968>.

⁸⁹ Doporučení 1518 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/16909>.

⁹⁰ Jedná se o jeden z příkladů, kdy lze vidět, jaký význam je přiznáván Všeobecné deklaraci lidských práv i přes to, že se jedná o nezávazný dokument.

⁹¹ V době přijetí doporučení nebyla výhrada svědomí vůbec uznávána Albánií, Arménií, Ázerbájdžánem, Makedonií a Tureckem.

⁹² Ke dni uzavření tohoto rukopisu.

otázka lhůty pro uplatnění výhrady svědomí a výhrada svědomí profesionálních vojáků jsou do jisté míry některými spatřovány jako problematické aspekty tohoto institutu, a proto budou blíže rozebrány v rámci páté části této práce.

3.6. Listina základních práv Evropské unie

Listina základních práv Evropské unie⁹³ (dále jen „Listina EU“) výhradu svědomí vůči povinné vojenské službě výslovně zmiňuje, a to v rámci článku 10, který upravuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Článek 10 odst. 2 stanovuje: „Právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí se uznává v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“

Ustanovení Listiny EU uznává právo na odmítnutí vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí, a to v souladu s vnitrostátními zákony. Hovoří přitom přímo o výhradě svědomí vůči vojenské službě. Stejně je tomu tak například i u německé jazykové verze („*das Recht auf Wehrdienstverweigerung aus Gewissensgründen*“). Jiné jazykové verze (např. v anglické jazykové verzi „*the right to conscientious objection*“) ovšem hovoří obecně o výhradě svědomí jako takové, kdy z tohoto znění může vyplývat širší okruh případů, kdy je výhrada svědomí uznávána, oproti české či německé jazykové verzi (záleží však na relevantní vnitrostátní právní úpravě).

Jako interpretační nástroj k Listině EU slouží Vysvětlení k Listině základních práv (dále jen „Vysvětlení“).⁹⁴ Vysvětlení k článku 10 odst. 1 uvádí: „Právo zaručené v odstavci 1 odpovídá právu zaručenému v článku 9 EÚLP a v souladu s čl. 52 odst. 3 Listiny má stejný smysl a rozsah.“ Je zajímavé poukázat na skutečnost, že vzhledem k závěru ESLP ve věci Bayatyan v. Arménie, dle kterého právo na výhradu svědomí spadá pod článek 9 Úmluvy, jak již bylo zmíněno výše, by v případě, že by nedošlo k jeho explicitnímu zakotvení v odstavci druhém, plynulo právo na výhradu svědomí z odstavce prvního. K odst. 2 pak Vysvětlení stanovuje, že „Právo zaručené v odstavci 2 odpovídá ústavním tradicím členských států a vývoji vnitrostátních právních předpisů v této oblasti.“ Vzhledem k tomu, že český právní řád upravuje právo na výhradu svědomí vůči vojenské službě, není toto ustanovení v tomto směru problematické.⁹⁶

⁹³ Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02).

⁹⁴ Vysvětlení k Listině základních práv (2007/C 303/02).

⁹⁵ Článek 52 odst. 7 Listiny EU stanovuje, že soudy Unie a členských států náležitě přihlížejí k vysvětlením vypracovaným jako pomůcka pro výklad této listiny.

⁹⁶ Zněním a výkladem článku 10 Listiny EU by se však dalo více zabývat například v souvislosti s výhradou svědomí vůči povinnému očkování.

4. Judikatura a rozhodovací praxe vybraných orgánů

V této části naváží na část předchozí a rozeberu relevantní rozhodovací praxi ÚS, Evropské komise pro lidská práva, Evropského soudu pro lidská a Výboru OSN pro lidská práva.

4.1. Ústavní soud České republiky

4.1.1. Rozdílnost důvodů pro odložení a odepření vojenské služby

ÚS se ve svém usnesení sp. zn. I. ÚS 26/95 ze dne 18. 4. 1995 zabýval odlišností institutů odložení a odepření vojenské služby a jejich podmínek. Svědomí a náboženské přesvědčení nejsou důvodem odkladu vojenské základní (náhradní) služby. Výhrada svědomí slouží k možnosti odepřít výkon vojenské služby. Důvody pro odklad jsou odlišné (např. příprava na určité povolání). Odepření výkonu je v případě odkladu umožněno následně do 5 dnů po skončení důvodu, pro který byl odklad povolen⁹⁷. Je tak nutné tyto instituty odlišovat, jelikož každý směřuje k naplnění jiného účelu.

4.1.2. Uplatnění výhrady svědomí vůči civilní službě

V ČR existovala vedle vojenské služby služba alternativní, a to služba civilní, která byla určena pro ty občany, kteří odmítali vojenskou službu se zbraní. Pokud tak občan uplatnil výhradu svědomí vůči vojenské službě, byla mu uložena povinnost vykonat civilní službu, přičemž se stejně jako v případě vojenské služby nejednalo o nucenou práci.⁹⁸ ÚS v usnesení sp. zn. I. ÚS 53/95 ze dne 23. 6. 1995 vymezil, že výhrada svědomí není uplatnitelná vůči této alternativní civilní službě, a má ji tak povinnost vykonat každý, kdo odmítá službu vojenskou pro své svědomí či náboženské vyznání. Zároveň stěžovatel v této věci požadoval odklad civilní služby, který odůvodňoval právě výhradou svědomí. K tomu bylo uvedeno více již výše.

ÚS dále vyzdvihl, že právě civilní služba je prostředkem zajištění rovných práv, protože „výkonem civilní služby nesmějí občanu, který ji vykonává, vzniknout neodůvodněné výhody proti těm občanům, kteří vykonávají vojenskou základní (náhradní) službu nebo vojenské cvičení“⁹⁹. Možnost zprostit se výkonu jakékoliv služby by vedla k porušení principu rovnosti, což je jeden ze základních principů demokratického právního státu.

⁹⁷ Ustanovení § 2 odst. 1 písm. b) zákona o civilní službě.

⁹⁸ Ustanovení čl. 9 odst. 2 písm. b) Listiny.

⁹⁹ Ustanovení § 1 odst. 5 zákona o civilní službě.

4.1.3. Zakotvení realizace výhrady svědomí, zásada „*ne bis in idem*“ a opravdovost důvodů výhrady svědomí

V nálezu sp. zn. IV. ÚS 81/95 ze dne 18. 9. 1995 ÚS uvedl, že sdílí názor vyslovený již plénem Ústavního soudu České a Slovenské federativní republiky¹⁰⁰, podle kterého je nezbytné, aby s ohledem na principy právního státu a právní jistoty byly podrobnosti k realizaci výhrady svědomí vymezeny zákonem tak zřetelně, aby nebylo možné interpretovat zákonná ustanovení způsobem odporujícím zásadám zakotveným v článku 4 odst. 3¹⁰¹ a 4¹⁰² Listiny, nebo dokonce realizaci výhrady znemožnit.

ÚS dále zopakoval již dříve vyslovený názor, že zproštění od jakékoliv služby by bylo v rozporu se zásadou rovnosti, přičemž samotná možnost vykonání služby alternativní jde nad rámec Úmluvy. Uložení sankce za nesplnění povinnosti vykonat některou ze služeb je zcela legitimní. Dle českého právního řádu se jedná o sankci trestněprávní. ÚS se v tomto nálezu zabýval rovněž vztahem mezi trvalým odmítnutím vojenské služby a zásadou „*ne bis in idem*“¹⁰³. Byl-li již někdo pravomocně odsouzen, odmítnutí opakovaného povolávacího rozkazu nezakládá nový trestný čin. Opačný výklad by byl v rozporu s výše uvedenou zásadou. Soudy by dle ÚS měly při výměře trestu zohlednit skutečnost, že nesmí dojít ke zvýhodnění těch, kdo právo porušují, oproti těm, kdo svoje povinnosti plní, přičemž zákon pro to poskytuje dostatečný prostor¹⁰⁴.

Jako významné považují vyzdvižení skutečnosti, že úprava výhrady svědomí je v ČR oproti jiným zemím nesmírně liberální, protože není vyžadováno prokázání, ověření či přezkoumání tvrzení toho, kdo výhradu uplatňuje, a v případě, kdy je z jeho jednání jednoznačně zřejmé, že tvrzené důvody svědomí byly smyšlené a nepravdivé, není možné tuto osobu (uplatnila-li výhradu svědomí) povolát k výkonu vojenské služby. Zajímavé je, že ESLP k této otázce přistupuje opačně.¹⁰⁵

4.1.4. Přednost mezinárodních smluv a zásada „*ne bis in idem*“

ÚS se v nálezu sp. zn. I. ÚS 322/96 ze dne 14. 10. 1997 opět zabýval vztahem mezi trvalým odmítnutím vojenské služby a zásadou „*ne bis in idem*“ a shodně potvrdil, že není možné

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní republiky, sp. zn. Pl. ÚS 78/92 ze dne 10. 12. 1992.

¹⁰¹ Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.

¹⁰² Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

¹⁰³ Zásada je vyjádřena v článku 40 odst. 5 Listiny.

¹⁰⁴ Je tím myšleno stanovení rozmezí pro určení konkrétní výše trestu.

¹⁰⁵ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Enver Aydemir v. Turecko (stížnost č. 26012/11) ze dne 7. 6. 2016. Soud uvedl, že je-li odmítána vojenská služba, musí se uplatňované důvody opírat o skutečné a vážné přesvědčení. Státy mají určitý prostor pro uvážení jednak při vymezování podmínek, jejich splněním podmíní přiznání výjimky z důvodu výhrady svědomí, a zároveň při vytváření mechanismů pro posuzování splnění těchto podmínek. Je-li odmítáno splnění povinnosti pro jiné důvody, není takovému jednání ochrana poskytována.

vícenásobné odsouzení za opakované odmítnutí splnění povinnosti vykonat vojenskou službu. Zdůraznil navíc, že tato zásada je obsažena nejen v článku 40 odst. 5 Listiny, ale rovněž v článku 4 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě (právo nebýt souzen nebo potrestán dvakrát). Toto ustanovení je v ČR bezprostředně závazné, má přednost před zákonem, a tak musí být i aplikováno. Obecné soudy však při svém rozhodování přednost mezinárodní smlouvy opomenuly.

4.1.5. Lhůta k uplatnění výhrady svědomí a povaha práva na výhradu svědomí

Ústavní soud se zabýval otázkou, zda je lhůta k uplatnění výhrady svědomí stanovená zákonem o civilní službě prekluzivní. Jednalo se o návrh na zrušení části zákona, který byl předložen okresním soudem, před kterým probíhalo řízení s obžalovaným, který nejprve zcela odmítal jak vojenskou, tak civilní službu pro rozpor se svým svědomím, následně však své smýšlení změnil potud, že výkon civilní služby se již s jeho svědomím slučoval. Uplynula však již třicetidenní lhůta pro učinění prohlášení o uplatnění výhrady svědomí stanovená zákonem. Dle navrhovatele byla stanovená lhůta nepřiměřeně krátká a jako problematické rovněž spatřoval nemožnost navrácení této lhůty.

ÚS se tak v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. 6. 1999 zabýval povahou samotného práva nevykonávat vojenskou službu, jakožto součásti práva na svobodu myšlení, svědomí, náboženského vyznání a víry. Uvedl, že je nutné rozlišovat jeho vnitřní a vnější stránku. Vnitřní stránkou tohoto práva je „*vnitřní přesvědčení nevykonávat vojenskou službu pro rozpor se svědomím nebo náboženským vyznáním*“. Vedle toho vnější stránka tohoto práva je jeho vnější projev, kterým je odmítnutí výkonu vojenské služby. To, o jakou stránku se jedná, má vliv na možnost ji regulovat. Zatímco vnitřní stránka je absolutní a neregulovatelná, vnější stránka regulovatelná je a může být omezena při splnění zákonem stanovených podmínek, jak uvádí věta druhá článku 15 odst. 3 Listiny. Jádrem této věci pak byla otázka, zda omezení může mít podobu omezení časového, tedy zda zákon může stanovit lhůtu, v jejímž rámci toto právo může být vykonáno.

ÚS shledal lhůtu pro uplatnění výhrady svědomí ústavně konformní. Základní povinností státu je zajištění svrchovanosti a územní celistvosti ČR, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot¹⁰⁶, přičemž tím, kdo je především povolán k ochraně těchto hodnot je Armáda ČR. Časové omezení práva na odmítnutí výkonu vojenské služby je nezbytné. Časová neomezenost by mohla vést k narušení či omezení bezpečnosti státu. Stát by měl mít přehled o tom, kolik osob se může podílet na jeho obraně. Pokud by bylo připuštěno neomezené uplatňování výhrady svědomí, stát by tento přehled neměl a naplnění povinnosti

¹⁰⁶ Ustanovení článku 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

ochrany státu a jeho občanů by bylo značně zkomplikováno. Stejně tak to souvisí s efektivním fungováním armády. Z tohoto důvodu je nutné stanovit okamžik, ke kterému se musí jedinec vyjádřit. Stejně se vyjádřil ÚS již ve svém usnesení sp. zn. I. ÚS 149/98 ze dne 4. 5. 1998, kdy zhodnotil, že třicetidenní lhůta jakožto poměrně krátká lhůta byla zákonodárcem zvolena správně, aby nedocházelo k nežádoucím průtahům při odvodním řízení, a aby mohl stát posilovat obranyschopnost země budováním armády.

ÚS tímto rozhodnutím zrušil § 2 odst. 2 zákona o civilní službě, dle kterého se k prohlášením podaným po lhůtách nepřihlíželo. Ustanovení nepřipouštělo navrácení lhůty ani v případě, kdy její zmeškání bylo způsobeno objektivně existujícími skutečnostmi stojícími mimo vůli jedince, jako je například hospitalizace v nemocnici. ÚS shledal přílišnou tvrdost tohoto ustanovení, které dle něj nešetřilo podstatu a smysl práva na odmítnutí výkonu vojenské služby, a bylo tak v rozporu s článkem 4 odst. 4 Listiny.

4.1.6. Opětovné povolání k výkonu vojenské služby

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/98 ze dne 3. 2. 1999 se ÚS zabýval otázkou opětovného povolání k výkonu vojenské služby, které vojenské orgány musí činit vůči osobám, které mají služební povinnost. I přes to, že zákon opakované povolání jedince nezakazuje¹⁰⁷, je s ohledem na zásadu „*ne bis in idem*“ (kterou se již zabývaly nálezy uvedené výše) u jedince, který již byl pravomocně odsouzen, zbytečné, protože nemůže vést k dosažení žádaného cíle, kterým je výkon služby. Státu navíc vznikají zbytečné náklady při vedení následných soudních sporů. Dle ÚS je tak na místě hledat jiné možnosti interpretace branného zákona¹⁰⁸ a takové způsoby a cesty, které zbytečným soudním sporům a s nimi spojeným nákladům zabrání.

ÚS se dále vyjádřil k intenzitě vnitřního konfliktu svědomí. Uvedl, že „*v ČR platí, že teprve stane-li se výkon vojenské služby zásadním mravním konfliktem vlastního svědomí, může intenzita tohoto vnitřního konfliktu založit ochranu ústavního subjektivního práva svobody svědomí vůči stanoveným zákonným povinnostem*“. S ohledem na skutečnost, že míra mravního konfliktu vlastního svědomí je těžko měřitelná, a navíc nedochází k žádné formě přezkoumání pravdivosti jedincova tvrzení, je otázkou, zda samotné vyjádření nutnosti určité intenzity tohoto konfliktu je pro výhradu svědomí skutečně relevantní. Je pochopitelné, proč ÚS tuto myšlenku formuloval, ale osobně zastávám názor, že pro proces uplatnění výhrady svědomí dle aktuální právní úpravy není směrodatná.

¹⁰⁷ Osobě, která byla pravomocně odsouzena, nezanikala služební povinnost, a tak mohla být opakovaně povolána, a to na rozdíl od osob, které jí byly zbaveny z důvodu podání prohlášení o odmítnutí základní (náhradní) služby nebo vojenského cvičení dle § 21 odst. 4 zákona č. 92/1949 Sb., o branné povinnosti.

¹⁰⁸ Tím myšlen tehdy účinný zákon č. 92/1949 Sb., branný zákon.

4.1.7. Povaha projevu svobody svědomí

Ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 42/02 ze dne 26. 3. 2006 ÚS vymežil, že „*svoboda svědomí se projevuje v rozhodnutích jednotlivce učiněných v určitých konkrétních situacích, tedy „tady a teď“, pociťovaných jako hluboce prožitá povinnost*“. V případě výhrady svědomí by se tak mělo jednat o postoj jednotlivce ke konkrétní povinnosti. Nejedná se o postoj k abstraktním problémům platný jednou provždy a ve všech situacích, ale jde o vyhodnocení konkrétní situace na základě svědomí jednotlivce, které se řídí mravními normami, které mohou a nemusí pramenit z náboženského vyznání. Znakem svědomí je dle ÚS „*osobní prožitek bezpodmínečné povinnosti*“ zachovat se určitým způsobem. Jedinec musí sám vnímat vnitřní rozpor a jeho rozhodnutí musí vycházet přímo z jeho svědomí, nikoli ze samotných ideologických či náboženských představ. Výhrada svědomí by tak měla vycházet z vnitřního přesvědčení jedince, které má subjektivní charakter.

„Situace je vždy individualizována časem, místem a konkrétními okolnostmi. Podstatné je, že jde o vážné, mravní, na kategorie dobro a zlo orientované rozhodnutí, které jednotlivec prožívá jako závaznou povinnost či jako bezpodmínečný příkaz k určitému chování.“

Při prosazení svobody svědomí je nutné posoudit, zda nebudou dotčena základní práva třetích osob anebo zda její prosazení není omezeno jinými hodnotami či principy obsaženými v ústavním pořádku ČR jako celku. ÚS hovoří o „*ústavně imanentním omezení základních práv a svobod*“.

4.1.8. Test oprávněnosti výhrady svědomí

ÚS se v nálezu sp. zn. I. ÚS 1253/14 ze dne 22. 12. 2015 zabýval výhradou svědomí vůči povinnému očkování, která není předmětem této práce. Formuloval v něm však tzv. test oprávněnosti výhrady svědomí, se kterým budu pracovat dále v rámci poslední části své práce. Proto považuji za vhodné ho blíže osvětlit v rámci části týkající se rozhodnutí ÚS.

Výhrada svědomí v situacích odlišných od vojenské služby vychází z článku 15 odst. 1 Listiny. Proto, aby bylo využití výhrady svědomí oprávněné, musí být kumulativně splněny 4 podmínky: (1) ústavní relevance tvrzení obsažených ve výhradě svědomí, (2) naléhavost důvodů, jež k podpoře své výhrady nositel základní svobody uvádí, (3) konzistentnost a přesvědčivost tvrzení dané osoby a (4) společenské dopady, jež může v konkrétním případě akceptovaná výhrada svědomí mít.

K naplnění podmínky ústavní relevance dochází ve chvíli, kdy proti sobě stojí ústavní práva. Co se týká naléhavosti namítaných důvodů, jedná se o subjektivní hledisko, které vždy bude posuzováno individuálně, podle důvodů předložených jedincem dovolávajícím se výhrady.

Konzistentnost a přesvědčivost tvrzení jsou posuzovány *ad personam*. Jedinec by měl zároveň svá tvrzení předkládat již od počátku jednání s příslušným orgánem veřejné moci. Osobně zastávám názor, že kromě konzistentnosti a přesvědčivosti by tato podmínka měla obsahovat rovněž nezbytnost racionality, tj. i přes sebevětší přesvědčení jedince o pravdivosti jím předkládaného tvrzení, by se mělo jednat o takové tvrzení, které není zcela nesmyslné, iracionální a založené na nepodložených či přímo vyvrácených faktech. Narážím tím primárně na problematiku dezinformací, kterým někteří lidé věří, i přes to, že se jedná o tvrzení naprosto absurdní. Poslední podmínkou jsou pak společenské dopady, ke kterým může vést umožnění výjimky z uložené povinnosti. Cílem je tak primárně zajistit, aby se výjimka nestala pravidlem, a aby stále byly naplňovány legitimní cíle, které sleduje uložení samotné povinnosti, vůči které se jedinec ohrazuje. Jako problém u této podmínky spatřuji to, jakým způsobem stanovit hranici, kdy je umožnění výhrady svědomí ještě přípustné, a kdy už představuje společenský problém, či kdo by případně takovou hranici měl stanovit. V případě povinného očkování je možné tuto hranici stanovit díky studiím o nezbytné proočkovanosti pro efektivitu daného očkování, ovšem u jiných záležitostech vidím tuto podmínku jako problematickou. Zároveň má tato podmínka potenciálně diskriminační charakter, pokud by určití jedinci výhradu svědomí uplatnit nemohli, protože by to již ohrožovalo právě ony cíle sledované uloženou povinností, zatímco těm „rychlejšími“ či „dřívějšími“ byla výjimka ještě umožněna.

I přes to, že tento test byl užit v souvislosti s povinným očkováním, mám za to, že představuje vodítko pro posouzení aplikace výhrady svědomí v různých oblastech, bude-li zachována ústavní relevance dané problematiky.

4.2. Rada Evropy

4.2.1. Evropská komise pro lidská práva

Poprvé se objevil případ výhrady svědomí před EKLP¹⁰⁹ v roce 1966. Jednalo se o případ Grandrath v. Německo (stížnost č. 2299/64), ve kterém šlo o uplatňování výhrady jak vůči vojenské, tak vůči civilní službě.¹¹⁰ EKLP věc posoudila podle článku 9 (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání) a 14 (zákaz diskriminace) ve spojení s článkem 4 (zákaz otroctví a nucené práce) Úmluvy a shledala, že k porušení Úmluvy nedošlo, protože právo na výhradu svědomí z Úmluvy nevyplývá. Takovéto právo může vyplývat z práva vnitrostátního.

¹⁰⁹ Do roku 1998 EKLP rozhodovala o přípustnosti stížností. Pouze některé případy pak byly předány dále ESLP. Ke změně došlo na základě Protokolu č. 11, kterým došlo ke zrušení EKLP a stížnosti se od účinnosti tohoto protokolu (tj. 1. 11. 1998) podávají přímo k ESLP.

¹¹⁰ Německo umožňovalo výkon alternativní služby v případě odmítnutí služby vojenské. Stěžovatel však odmítal obojí.

Zároveň však státy nemají povinnost toto právo přiznávat.¹¹¹ Podstatné je, že vojenská i alternativní služba jsou vyňaty ze zákazu nucené práce, a proto byla sankce uložená za nesplnění povinnosti oprávněná.¹¹²

Obdobné případy se před EKLP objevily opakovaně. Šlo například o případ G.Z. v. Rakousko (stížnost č. 5591/72), kdy se stěžovatel, který byl římským katolíkem, dovolával protiprávnosti odsouzení za odmítnutí nastoupit povinnou vojenskou službu.¹¹³ EKLP prohlásila stížnost za nepřipustnou. Ve svém rozhodnutí se opět odvolala na články 4 a 9 Úmluvy, ze kterých dle EKLP jasně vyplývá, že je jen a pouze na státech, zda výhradu svědomí akceptují, protože ze samotné Úmluvy právo na výhradu svědomí neplyne. Uložení sankce za nesplnění povinnosti vykonat vojenskou službu dle vnitrostátního práva není porušením některého z práv garantovaných Úmluvou.¹¹⁴

Ve věci *Arrowsmith v. Spojené království* (stížnost č. 7050/75) se EKLP zabývala stěžovatelkou, která byla odsouzena za opakované rozdávání letáků vojákům v armádním táboře, kterými je vyzývala k dezerci nebo odmítnutí uposlechnutí rozkazů v případě vyslání do Severního Irsku, čímž se provinila dle zákona o podněcování k neposlušnosti (*The Incitement to Disaffection Act, 1934*). Dle EKLP lze pacifismus vnímat jako přesvědčení, které je chráněno článkem 9 Úmluvy. Posouzeno však musí být to, zda rozdávání letáků specifikovaných výše podléhá ochraně dle článku 9 jakožto projev pacifismu. EKLP ve svém rozhodnutí stanovila podmínky, které dnes označujeme jako tzv. *Arrowsmith test*, kdy proto, aby určité jednání podléhalo ochraně dle článku 9, musí být zkoumáno, „zda jednání jedince je přímo projevem (praktikováním) jeho přesvědčení (náboženství), nebo zda jím bylo pouze inspirováno či ovlivněno“.¹¹⁵ Nejedná-li se přímo o jeho projev, ochraně nepodléhá. EKLP na základě těchto skutečností porušení článku 9 v tomto případě neshledala.¹¹⁶ Tento test je však do jisté míry problematický. Jeho striktní dodržování by totiž poskytovalo ochranu jen velmi úzkému okruhu jednání, která jsou „přesvědčením či náboženstvím přímo vyžadována, a jsou tedy jeho praktikováním“.¹¹⁷ K *Arrowsmith* testu se vyjádřil ve svém

¹¹¹ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 1-2. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-04].

¹¹² Zpráva Evropské komise pro lidská práva ze dne 12. 12. 1966, stížnost č. 2299/64. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-73650%22%7D>.

¹¹³ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 2. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-04].

¹¹⁴ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 2. 4. 1973, stížnost č. 5591/72. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/view.asp#%20>.

¹¹⁵ MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. str. 49.

¹¹⁶ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 16. 5. 1977, stížnost č. 7050/75. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-74916%22%7D>.

¹¹⁷ MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. str. 51.

nálezu ÚS, dle kterého „*obsahu testu ani relevantní judikatuře samotné však dosud nelze přiznat ucelené, případně i doktrinální směřování*“.¹¹⁸

Dalším případem byl X. v. Německo (stížnost č. 7705/76). Šlo o Svědka Jehovova, který odmítl vykonat náhradní civilní službu (ke které byl povinen místo povinné vojenské služby). Pro naplnění jeho povinnosti mu bylo umožněno vykonat službu prostřednictvím sociálních prací pro nemocnici či jinou instituci (pro naplnění veřejného zájmu u náhradní služby). On však odmítl i tuto formu služby, a proto byl odsouzen. Stěžovatel se ve své stížnosti odvolával na články 3 (zákaz mučení), 7 (zákaz trestu bez zákona) a 9 Úmluvy. EKLP tuto stížnost opět prohlásila za nepřijatelnou. Možnost uložit jedinci náhradní službu vychází z článku 4 Úmluvy, jelikož se nejedná o nucenou práci, a článek 9 Úmluvy nezakládá jedinci možnost civilní službu odmítnout. K článku 7 EKLP se vyjádřila shodně jako ve výše uvedené věci G.Z. v. Rakousko. Je-li vnitrostátní právní úpravou stanoveno, že nevykonání služby je trestným činem, za který je uložena určitá sankce, nejedná se o porušení článku 7 Úmluvy. EKLP neshledala ani porušení článku 3, kdy odkázala primárně na délku uloženého trestu, který činil 4 měsíce odnětí svobody.¹¹⁹¹²⁰

Rozlišování mezi různými druhy výhrady svědomí se projevilo v případě N. v. Švédsko (stížnost č. 10410/83). Stěžovatel, který se označoval za pacifistu, byl odsouzen pro odmítnutí vykonat povinnou vojenskou službu, a to pro své přesvědčení vycházející z pacifismu. Jeho důvody pro odmítnutí splnění služby tak nebyly náboženské ale filozofické. Zatímco však členům náboženských skupin bylo umožněno výhradu svědomí uplatnit, jemu ne, v čemž spatřoval diskriminaci a před EKLP se dovolával porušení článku 14 ve spojení s článkem 9 Úmluvy. Nebyl však úspěšný. EKLP neshledala, že by došlo k diskriminaci, je-li výhrada svědomí limitována pouze na členy náboženských skupin, po kterých je „*vyžadována přísná disciplína, a to jak duchovní, tak morální*“.¹²¹¹²² O obdobný případ se jednalo rovněž u případě Peters v. Nizozemí (stížnost č. 22793/93). Stěžovatel byl studentem filozofické fakulty a uvedl, že tuto fakultu studoval s úmyslem využít nabyté znalosti ve funkci srovnatelné s „*církevním nebo nábožensko-humanitárním úřadem*“.¹²³ Studenti teologických fakult byli osvobozeni z výkonu vojenské i

¹¹⁸ Nález ÚS, sp. zn. I.ÚS 1253/14 ze dne 22. 12. 2015, bod 35 nálezu.

¹¹⁹ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 2. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-04].

¹²⁰ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 5. 7. 1977, stížnost č. 7705/76. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74554>.

¹²¹ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 2. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-04].

¹²² Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 11. 10. 1984, stížnost č. 10410/83. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74737>.

¹²³ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 30. 11. 1994, stížnost č. 22793/93. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?filename=PETERS+v.+THE+NETHERLANDS.pdf&id=001-2432&library=ECHR&logEvent=False>.

náhradní služby, zatímco jemu bylo umožněno osvobození pouze ze služby vojenské, náhradní službu by vykonat musel. V tomto odlišném přístupu stěžovatel spatřoval diskriminaci a dovolával se tak článku 14 ve spojení s článkem 9 Úmluvy. Stejně jako v předchozím případě však EKLP porušení těchto článků neshledala.¹²⁴

4.2.2. Evropský soud pro lidská práva

Jak už bylo výše zmíněno, to, zda se věci zabýval ESLP záleželo na tom, zda EKLP shledala stížnost přípustnou a postoupila ji ESLP či ne. Do 90. let se EKLP stavěla k výhradě svědomí odmítavě a případy, které se výhrady svědomí týkaly, se před ESLP nedostaly. Průlom v přístupu k výhradě svědomí předznamenal případy *Tsirlis a Kouloumpas v. Řecko* (stížnosti č. 19233/91 a 19234/91) a *Thlimmenos v. Řecko* (stížnost č. 34369/97).¹²⁵ V těchto případech EKLP neshledala oprávněnost rozlišování mezi subjekty ve věci výhrady vůči vojenské službě a na rozdíl od předchozích případů shledala porušení článku 14 (zákaz diskriminace).

V prvním jmenovaném se jednalo o dva Svědky Jehovovi, kteří v souladu s řeckým právem, které umožňovalo uplatnění výhrady svědomí, požádali o tuto výjimku. Došlo však k zamítnutí jejich žádostí, a to s odůvodněním, že se nejedná o známé náboženství („*known religion*“), které bylo předpokladem pro uznání výhrady. Po odmítnutí nastoupit povinnou vojenskou službu byli uvězněni pro porušení vojenské kázně. ESLP zjistil, že dle vnitrostátní judikatury jsou Svědci Jehovovi uznáváni jako známé náboženství. Z toho důvodu došlo k porušení článku 5 Úmluvy (právo na svobodu a osobní bezpečnost), když byli stěžovatelé protiprávně uvězněni. S ohledem na zjištění porušení tohoto článku ESLP stanovil, že není potřebné se zabývat, zda došlo k porušení článku 9 a 14 Úmluvy, jejichž porušení bylo také namítáno. Při rozhodování o oprávněnosti uplatnění výhrady svědomí musí příslušné orgány zohledňovat judikaturu vnitrostátních soudů.¹²⁶

V druhém případě se rovněž jednalo o Svědka Jehovova. Ten se však obrátil na EKLP až poté, co došlo k odmítnutí jeho jmenování do funkce účetního experta, a to pro jeho odsouzení za odmítnutí vykonat povinnou vojenskou službu, ke kterému došlo o 5 let dříve.¹²⁷ Byl přitom jedním z nejúspěšnějších kandidátů. Stěžovatel se v souvislosti s výhradou svědomí dovolával porušení článku 9 a 14. Stěžovatel poukazoval na skutečnost, že při rozlišování, prováděném dle

¹²⁴ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 2. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-04].

¹²⁵ MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde Praha, 2010. s. 79.

¹²⁶ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 5. 1997, stížnosti č. 19233/91 a 19234/9. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58054%22%7D>.

¹²⁷ Odsouzen byl ke 4 letům odnětí svobody, a nakonec byl po 2 letech propuštěn.

pravidel upravujících přístup k výkonu povolání účetního experta, mezi odsouzenými osobami a ostatními není zajištěno žádné rozlišování mezi osobami odsouzenými za trestné činy spáchané výlučně z důvodu náboženského přesvědčení (jako byl jeho případ) a osobami, které byly uznány vinnými ze spáchání jiných trestných činů. EKLP shledala porušení článku 14 ve spojení s článkem 9 a věc postoupila ESLP. ESLP rovněž shledal porušení těchto dvou článků. Uvedl, že vyloučení stěžovatele z přístupu k výkonu tohoto povolání je „*nepřiměřené zamýšlenému účelu trestu pro osoby, které odmítly sloužit své vlasti*“.¹²⁸ Stěžovatel byl potrestán již uložením trestu odnětí svobody, který vykonal, a jeho vyloučení z výkonu daného povolání není přiměřené.¹²⁹

Přelomovým rozhodnutím se stal rozsudek velkého senátu ESLP ve věci Bayatyan v. Arménie (stížnost č. 23459/03). Jednalo se o Svědka Jehovova, který odmítl vykonat vojenskou službu. Arménský právní řád nepřipouštěl výkon alternativní služby civilní, a tak byl povinen vykonat službu v armádě, což odmítl. Byl odsouzen k trestu odnětí svobody pro vyhýbání se odvodu. Ve své stížnosti stěžovatel uvedl, že tímto jednáním došlo k porušení článku 9 Úmluvy. Dle stěžovatele by mělo být toto ustanovení „*vykládáno ve světle současných podmínek*“¹³⁰, kterými myslel primárně skutečnost, že většina členských států uznává výhradu svědomí a umožňuje výkon služby civilní. ESLP překonal dosavadní právní názor EKLP a zohlednil vývoj, ke kterému došlo v této oblasti jak na mezinárodní úrovni, tak v rámci vnitrostátních systémů členských států. Dle ESLP tak musí dojít k posunu ve výkladu článku 9 Úmluvy (sám ESLP se do té doby jeho výkladem na rozdíl od EKLP nezabýval). I přes to, že článek 9 výhrady svědomí proti vojenské službě výslovně nezakotvuje, pramení-li nesouhlas se službou v armádě ze „*závažného a nepřekonatelného konfliktu mezi povinnostmi sloužit v armádě a jedincovým svědomím či jeho upřímným a hluboce prožívaným náboženským nebo jiným přesvědčením, zakládá tato víra či přesvědčení dostatečnou přesvědčivost, vážnost, soudržnost a důležitost pro aplikaci svobod garantovaných článkem 9*“¹³¹. Tento konkrétní případ tyto podmínky naplnil, a proto ESLP shledal, že došlo k porušení uvedeného ustanovení a porušení práva na svobodu svědomí. Rozhodnutí je tak přelomové primárně proto, že ESLP vyslovil, že výhrada svědomí vůči vojenské službě spadá pod článek 9 Úmluvy a členské státy tak mají povinnost respektovat právo na její uplatnění, jsou-li naplněny podmínky pro její aplikaci.

¹²⁸ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 3. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-05].

¹²⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000, stížnost č. 34369/97. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-58561%22%7D>.

¹³⁰ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 4. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-05].

¹³¹ Rozhodnutí velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 7. 2011, stížnost č. 23459/03. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22%3A%22003-3601158-4079259%22%7D>.

Stejně jako ÚS se i ESLP musel zabývat problematikou opakovaného trestání za odmítání výkonu vojenské služby, a to ve věci Erçep v. Turecko (stížnost č. 43965/04). Stěžovatel jakožto Svědek Jehovův odmítal výkon vojenské služby (alternativní služba nebyla v zemi připuštěna) a dle vnitrostátní právní úpravy byl považován za dezertéra. Stěžovatel byl povolán při každém povolávacím období, a tak s ním bylo pokaždé zahájeno trestní řízení pro nenastoupení do služby (od roku 1998 do rozhodování ESLP to bylo více jak 25 řízení)¹³² a byl několikrát odsouzen. ESLP shledal porušení článku 9 Úmluvy. Systém, který je nastaven tímto způsobem, „nezajišťuje rovnováhu mezi zájmy společnosti a zájmy jednotlivce, který odpírá vojenskou službu“.¹³³ Opakované ukládání trestů za odmítání vojenské služby, které pramení z trvalého přesvědčení jedince, nemůže být chápáno jako nezbytné opatření v demokratické společnosti. Samotná neexistence alternativní služby je pak porušením práva na výhradu svědomí¹³⁴. Stěžovateli bylo dále v rozporu s článkem 6 Úmluvy upřeno právo na spravedlivý proces.

K procesu uplatnění výhrady svědomí a přezkumu důvodů, na základě kterých je uplatňována, se ESLP vyjádřil ve svém rozhodnutí ve věci Papavasylakis v. Řecko (stížnost č. 66899/14). Opět se jednalo o případ, kdy úřady odmítly stěžovateli udělit status odpírače vojenské služby a umožnit mu výkon služby alternativní, a to na základě přezkumu, kterému byla podrobena jeho žádost. ESLP potvrdil legitimitu zakotvení určité formy přezkumu při uplatnění výhrady svědomí, jehož cílem má být zajištění nezneužívání tohoto institutu. Stát však musí zajistit nestrannost a nezávislost přezkumného orgánu. Důvody by měly být tímto orgánem posuzovány objektivně. Co se týká složení přezkumného orgánu, ESLP nevylučuje možnost zapojení vojenských orgánů, ovšem měly by být zapojeny i civilní osoby. V posuzovaném případě tyto podmínky zákonná úprava přezkumu sice splňovala, ale při posouzení důvodnosti žádosti stěžovatele naplněny nebyly, protože chyběly civilní osoby.¹³⁵ ESLP tak shledal porušení článku 9 Úmluvy pro neposkytnutí dostatečných procesních záruk při posuzování žádosti.¹³⁶

Ve věci Adyan a ostatní v. Arménie (stížnost č. 75604/11) se ESLP zabýval charakterem služby alternativní ke službě vojenské. Tento případ se týkal čtyř Svědků Jehovových, kteří odmítli vykonat jak vojenskou, tak alternativní civilní službu, což odůvodňovali jejím nedostatečně civilním charakterem, protože na ni dohlížely vojenské orgány. Všichni byli odsouzeni k trestu

¹³² EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 4. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-05].

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Stejně rozhodl ESLP dále například ve věci Mushfig Mammadov a ostatní v. Ázerbájdžán (stížnost č. 14604/08) či Teliatnikov v. Litva (stížnost č. 51914/19).

¹³⁵ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 6. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-05].

¹³⁶ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 9. 2016, stížnost č. 66899/14. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-5486380-6889582%22%7D>.

odnětí svobody, ze kterého vykonali dva roky a následně byli na základě amnestie propuštěni. ESLP shledal porušení článku 9 Úmluvy a zjistil dva hlavní nedostatky systému civilní služby. Civilní služba musí představovat legitimní alternativu služby vojenské. Prvním nedostatkem byla nedostatečná oddělenost od vojenského systému. Ta dle ESLP může spočívat například v povinnosti nosit uniformu i v civilní službě, organizování civilní služby vojenským orgánem či dohled a kontrola takového orgánu na civilní službu.¹³⁷ Druhým nedostatkem byl podstatně delší výkon civilní služby oproti službě vojenské, a to 42 měsíců namísto 24 měsíců. Civilní služba nemá mít odstrašující či dokonce punitivní charakter.¹³⁸

4.3. Výbor OSN pro lidská práva

Výše byl již zmíněn Obecný komentář Výboru OSN pro lidská práva (dále jen „*Výbor*“) č. 22 k článku 18 Paktu z roku 1993 (dále jen „*Obecný komentář*“). Výbor se zabýval výhradou svědomí rovněž v rámci své rozhodovací praxe. Ve svém stanovisku ve věci Muhonen v. Finsko (stížnost č. 89/1981) se Výbor odmítl vyjádřit k tomu, zda výhrada svědomí spadá pod článek 18 Paktu. Zanedlouho poté ve svém stanovisku ve věci L. T. K. v. Finsko (stížnost č. 185/1984) uvedl, že článek 18 ani 19 nelze vykládat tak, že z nich právo na výhradu svědomí vyplývá. Změnu přinesl případ J.P. v. Kanada (stížnost č. 446/1991). Ačkoli toto prohlášení nebylo pro konečné rozhodnutí nezbytné, Výbor v této věci stanovil, že článek 18 „*jistě chrání právo zastávat, vyjadřovat a šířit názory a přesvědčení, včetně výhrady svědomí proti vojenským aktivitám*“. Na počátku 90. let tak došlo k zásadnímu obratu ve vnímání výhrady svědomí Výborem.

Spornou otázkou, která se ve stanoviscích Výboru následně projevila, bylo, zda se k problematice výhrady svědomí vztahuje pouze článek 18 odst. 1 Paktu, či zda je aplikovatelný i odst. 3 tohoto článku¹³⁹, tedy zda právo na výhradu svědomí může být ze strany státu při řádném odůvodnění omezeno.¹⁴⁰ To, co představuje rozdíl v těchto přístupech, je způsob vnímání výhrady svědomí a to, zda je právo na výhradu svědomí vnímáno jako dvousložkové (vnitřní a vnější

¹³⁷ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Factsheet – Conscientious objection*. [online] 2024. s. 6. Dostupné z: <https://prd-echr.coe.int/web/echr/factsheets#>. [citováno 2024-06-05].

¹³⁸ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 10. 2017, stížnost č. 75604/11. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-5881867-7500072%22%7D>.

¹³⁹ Článek 18 Paktu:

- (1) Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním.
- (3) Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

¹⁴⁰ KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. Listina základních práv a svobod. Velký komentář. Praha: Leges, 2022, 730 s.

stránka), či pouze jednosložkové (vnitřní stránka), které je neomezené, a proto nelze využít odst. 3 článku 18 Paktu.

Prvotně Výbor dovozoval, že uplatnění výhrady svědomí může podléhat omezením v souladu s článkem 18 odst. 3 Paktu, jak uvedl ve svém stanovisku ve věci Yeo-Bum Yoon a Myung-Jin Choi v. Korejská republika (stížnosti č. 1321/2004 a 1322/2004). V tomto případě Výbor dovodil, že nepřipustění výhrady svědomí není legitimním omezením svobody projevat náboženství nebo víru v souladu s odstavcem třetím a zjištěné skutečnosti jsou v rozporu s odstavcem prvním článku 18 Paktu.

Ve věci Min-Kyu Jeong a ostatní v. Korejská republika (stížnost č. 1642-1741/2007) se sto Svědků Jehovových obrátilo na Výbor. Všem byl uložen trest odnětí svobody pro odmítání vykonat vojenskou službu. Někteří z nich vyjádřili, že jsou připraveni vykonat službu alternativní, tu ale vnitrostátní právní úprava nepřipouštěla. V tomto jednání ze strany státu spatřovali porušení článku 18 Paktu. Výbor připomenul svůj Obecný komentář a stanovil, že právo zakotvené v odst. 1 článku 18 Paktu není možné omezit dle odstavce 3, a to ani v období mimořádné situace, jak stanovuje odst. 2 článku 4 Paktu¹⁴¹. Podle tohoto postoje je tak právo na výhradu svědomí vůči vojenské službě neomezené.¹⁴² Výbor připouští možnost uložení alternativní služby civilní povahy, která nesmí mít punitivní charakter a musí se jednat o skutečnou službu společnosti se zajištěním dodržování lidských práv. Je možné tak vidět podstatný obrat v přístupu k výhradě svědomí. Součástí tohoto stanoviska je však i individuální stanovisko některých jeho členů, dle kterého by mělo dojít k zachování možnosti omezení práva na výhradu svědomí dle článku 18 odst. 3 Paktu. Výsledek by byl v tomto případě stejný, jelikož dle individuálního stanoviska členský stát neprokázal nezbytnost způsobu omezení práva na výhradu, ale zároveň by nedošlo ke změně charakteru tohoto práva na právo neomezené.

Závěrem je však nezbytné zopakovat, že Výbor pracuje s dost úzce vymezenou výhradou svědomí, a to s výhradou vůči použití smrtící síly. Ve věci Young-kwan Kim a ostatní v. Korejská republika (stížnost č. 2179/2012) uvedl, že plnění vojenské služby se pojí s určitou mírou spoluúčasti na riziku ztráty jiné osoby života (smrtící silou), a proto je nutné trvat na právu na výhradu svědomí, které je neomezené. Od toho je nezbytné odlišit situace jako například vyhýbání se placení daní či plnění povinné školní docházky (což jsou rovněž povinnosti, proti kterým je myslitelné uplatnění výhrady svědomí, a státy jimi argumentovali proti neomezené

¹⁴¹ Tento názor následně Výbor zopakoval v dalších svých stanoviscích, např. ve věci Atasoy a Sarkut v. Turecko (stížnosti č. 1853/2008 and 1854/2008) či Young-kwan Kim a ostatní v. Korejská republika (stížnost č. 2179/2012).

¹⁴² KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, 730 s.

výhradě svědomí), na které se podmínky výhrady svědomí vycházející z rozhodovací praxe Výboru neuplatní.

Díky tomu, že právo na výhradu svědomí proti povinné vojenské službě je garantováno Listinou, ÚS se v rámci své činnosti zabýval pouze jednotlivými aspekty institutu výhrady svědomí a nemusel se zabývat jeho samotnou existencí. Na rozdíl od toho na nadnárodní úrovni se jednotlivé orgány nejdříve zabývaly otázkou, zda právo na výhradu svědomí vyplývá ze svobody svědomí a zda se jedná o právo, které je chráněno mezinárodními smlouvami o lidských právech. Až poté se v rámci své rozhodovací praxe zabývaly rovněž jednotlivými aspekty výhrady svědomí.

5. Aktuální stav, jeho rizika a představení možných změn

Poté, co na konci roku 2004 došlo ke zrušení základní vojenské služby¹⁴³, se možnost uplatnění výhrady svědomí vůči vojenské službě omezila na vojenskou službu mimořádnou. Mimořádná služba je vojenská činná služba za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu¹⁴⁴, jejímž účelem je doplnění ozbrojených sil.¹⁴⁵ Tuto službu je povinen vykonat každý občan ČR za podmíněk stanovených branným zákonem, které byly popsány v části 3.2. této práce. V případě uplatnění výhrady svědomí je pak občan povinen vykonat alternativní službu ve formě pracovní povinnosti. Pracovní povinnost se vykonává zejména v těch oborech práce, které jsou nevyhnutelné k zajišťování životně důležitých funkcí státu nebo k zabezpečení ozbrojených sil.¹⁴⁶ Osoby, kterým byla uložena pracovní povinnost, ji vykonávají u stanoveného zaměstnavatele. Rozsah práce takto vykonávané není omezen časovými limity dle zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, a to včetně prací v noci, ve dnech pracovního klidu a ve dnech státních svátků.¹⁴⁷

5.1. Vztah státu a jednotlivce

V souvislosti s institutem výhrady svědomí je nezbytné se pozastavit nad otázkou vztahu mezi státem a jednotlivcem, který je součástí tohoto státu, a jakožto občanovi mu stát ukládá brannou povinnost. Lze si položit dvě otázky: Na základě čeho může stát požadovat po jedinci určitou vojenskou aktivitu a ukládat mu ji jako povinnost, při které může dojít k potenciální újmě či ztrátě na životě? Proč by měl jednatel tuto povinnost splnit? A naopak na základě čeho by měl mít jedinec, jako člen určité společnosti, žijící v daném státě, na jehož ochraně se má podílet, možnost se takovéto povinnosti zprostit, aby nedošlo k porušení zásady rovnosti?

Tyto otázky představují střet mezi veřejným zájmem na ochraně státu a společnosti, která je jeho součástí, a zájmem každého jednotlivce na ochraně jeho základních práv a svobod. Proto, aby mohla společnost fungovat, musí existovat určitý ustavený suverén (stát), který bude stanovovat práva a povinnosti, a to za předpokladu, že byl ustaven ustavujícím subjektem, kterým je lid, tvořený všemi jedinci, kterým jsou následně ukládány určité povinnosti. Stát by pak měl být tím, kdo nastaví pravidla takovým způsobem, aby byla společností akceptovaná, a v případě, že stát ukládá jisté povinnosti, musí jasně vysvětlit, proč je ukládá a jaký přínos takovéto opatření

¹⁴³ Poslední vojáci v základní vojenské službě odešli do civilu 22. prosince 2004 a Česká armáda se pak od 1. ledna 2005 stala oficiálně plně profesionální. Společně se základní vojenskou službou zanikla i civilní služba, která byla alternativou pro ty, kteří odmítali službu vojenskou.

¹⁴⁴ Ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování.

¹⁴⁵ Ustanovení čl. 4 odst. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

¹⁴⁶ Ustanovení § 21 odst. 1 zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.

¹⁴⁷ Ustanovení § 21 odst. 2 tamtéž.

bude mít pro celek (tedy stát a v něm žijící společnost). Takto uložené povinnosti zároveň musí respektovat přirozená práva jednotlivce.

Při aplikaci výše uvedeného na situaci v ČR lze dojít k závěru, že s ohledem na zrušení vojny a zachování branné povinnosti stát stále vyžaduje od svých občanů zapojení se do ochrany státu, ale až v případě, že bude nutné doplnit Armádu ČR v případě ohrožení státu. Je tak stále kladen jistý důraz na zabezpečení ochrany veřejného zájmu, ale v omezené míře v porovnání s podmínkami před rokem 2005. Na druhou stranu česká právní úprava zcela jednoznačně upřednostňuje zájem jedince a zajištění jeho svobody svědomí, když je možné se vzdát branné povinnosti pro rozpor s vlastním svědomím, a to bez dalšího přezkumu uvedených důvodů. Zásada rovnosti by pak měla být zajištěna uložením pracovní povinnosti, i když je možné polemizovat o rozdílné rizikovosti jednotlivých činností.

Důvodem, proč stát může po jedinci vyžadovat zapojení se do vojenských aktivit, je skutečnost, že jedinec je součástí celku, který má stát povinnost chránit, a této ochrany je dosahováno zapojením jednotlivců. Osobně v tomto nastavení vztahu mezi státem a jednotlivcem spatřuji jistý vyšší princip, kdy je ochrana společnosti stavěna nad bezpečí konkrétního jednotlivce.

5.2. Pozitiva a negativa výhrady svědomí

Institut výhrady svědomí má svá pozitiva i negativa. Je potřeba uvést, že ať už je člověk spíš zastáncem nebo naopak odpůrcem výhrady svědomí, na obou těchto stranách lze nalézt problematické aspekty. To, jaký význam má možnost uplatnění výhrady svědomí, bylo nastíněno v rámci celé této práce, kdy hlavním pozitivem je možnost zajištění „vnitřního klidu“ jedince, který nemusel jednat v rozporu s vlastním svědomím. Výhrada svědomí je součástí svobody svědomí, která představuje jeden ze základních principů demokratického právního státu, a jako taková je garantována a chráněna Listinou. Z tohoto vyhází přesvědčení, že stát by ji měl respektovat v nejširší možné míře, protože se jedná o právo přirozené, absolutní, náležející jedinci jakožto lidské bytosti. Všechna tato pozitiva jsou aplikovatelná na výhradu svědomí obecně. V souvislosti s výhradou svědomí vůči povinné vojenské službě je nezbytné rovněž uvést, že součástí povinností osoby, která se podrobila vojenské službě, může být i zásah proti životu druhého. Respektování života druhého představuje základní stavební kámen lidství¹⁴⁸ a v případě, že je jedinec niterně přesvědčen o nesprávnosti (ve smyslu otázky dobra a zla) zásahu vůči

¹⁴⁸ KINDLOVÁ, M. Svoboda myšlení, svědomí, náboženského vyznání a víry (čl. 15). In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 726.

druhému, by měl stát toto vnitřní přesvědčení respektovat a nevyucovat jeho splnění. Jak by měl žít sám se sebou někdo, kdo proti své vůli vzal život jinému? Umožňuje-li navíc právní řád službu alternativní, občanu je tak umožněno pomocí svému státu, splnit svou občanskou povinnost a zároveň jednat v souladu s vlastním svědomím. Zároveň je potřeba poukázat na skutečnost, zda by nucení těch, kteří s vojenskou službou nesouhlasí, nebylo spíš kontraproduktivní. Takovýto jedinec nemusí tuto vynucenou povinnost vykonávat řádně. Navíc jeho přístup může být nepříznivý pro celek, v rámci kterého funguje, a svými projevy může podkopávat vojenskou disciplínu a morálku ostatních osob.¹⁴⁹ Spolupráce a efektivní fungování celku je přitom při ochraně a obraně bezpečnosti státu rozhodující.

Je ovšem nezbytné se podívat i na negativní stránku tohoto institutu, která je důvodem, proč řada států výhradu svědomí neuznává vůbec či značně omezeně, a proč byla cesta za uznáním a respektováním výhrady tak dlouhá.

Jak už bylo výše zmíněno, základní povinností státu je zajištění svrchovanosti a územní celistvosti ČR, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot.¹⁵⁰ Stát tuto povinnost naplňuje primárně existencí armády.¹⁵¹ Členem Armády ČR se může stát občan dobrovolně. Ovšem za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu může vzniknout potřeba doplnit ozbrojené síly, což je činěno prostřednictvím mimořádné služby. Každý občan tak má právo na to, aby ho stát chránil, ale v případě, že je to nezbytné, se musí sám občan na této ochraně podílet. Dochází tak k připuštění ohrožení jednotlivce pro zajištění ochrany celku, kterým je stát a jeho obyvatelstvo. Argumentem je pak také spatřování nerovnosti mezi těmi, kteří jsou ochotni podílet se na obraně státu a těmi, kteří využijí výhrady svědomí. I přes to, že v ČR je následně povinná služba alternativní ve formě pracovní povinnosti, nelze jejich podmínky označit za totožné, už jen co do rizikovosti dané činnosti. S tímto problémem by se měl vypořádat stát tak, aby ani jedna z těchto dvou skupin nebyla znevýhodněna na úkor té druhé.

Jak už bylo zmíněno výše, Armáda ČR není dlouhodobě dostatečně personálně obsazena. V případě určitého konfliktu se tak dá předpokládat potřeba ji doplnit povoláním občanů. S tím se však pojí hned několik rizikových faktorů.

Prvním z těchto rizik je oportunistus, kdy dojde ke zneužití výhrady svědomí k vyhnutí se povinnosti ne proto, že by to bylo v rozporu se svědomím jedince, ale proto, že zkrátka nechce tuto povinnost splnit. Takovýto jedinec může být motivován nechotou riskovat vlastní bezpečí či

¹⁴⁹ KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 726.

¹⁵⁰ Ustanovení článku 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

¹⁵¹ Význam armády v tomto směru vyzdvihl ÚS ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. 6. 1999.

z jeho pohledu „jednodušším“ splněním svých povinností prostřednictvím civilní služby. Motivy jedince mohou být různé, ale podstatné je, že nejsou založeny na upřímných důvodech.¹⁵² Výhrada svědomí je tak pouze zneužita. Dle české právní úpravy totiž není žádným způsobem prověřováno, zda jsou tvrzené skutečnosti, spočívající ve vnitřním rozporu s vlastním svědomím, založené na pravdě. A právě tato skutečnost mě vede k otázce přezkumných komisí, které by do jisté míry mohly tento problém řešit, a kterými se budu zabývat v části 5.4. své práce.

Druhým rizikem je situace, kdy bude výhrada svědomí uplatňována na základě opravdových a upřímných důvodů, ale bude uplatňována v takovém rozsahu, že dojde ke značnému oslabení bezpečnosti státu či nemožnosti jeho efektivní ochrany. Ohrožena pak bude celá společnost. Zajímavé je poukázat na fakt, že s tímto rizikem pracuje test oprávněnosti výhrady svědomí, a společenské dopady, jež může v konkrétním případě akceptovaná výhrada svědomí mít, jsou jednou z podmínek, která musí být vyhodnocena před připuštěním oprávněnosti výhrady (tedy ohrozilo-li by připuštění výhrady svědomí společnost, nemůže být připuštěna). V případě vojenské služby však opět narážíme na fakt, že nedochází k žádnému přezkumu.

Uvedená pozitiva a negativa tak lze shrnout tak, že výhrada svědomí představuje střet mezi respektováním svobody člověka řídit se vlastním svědomím a veřejným zájmem na zajištění ochrany státu a jeho obyvatelstva.

5.3. Problematické aspekty

Jako problematické aspekty označuji níže ty, na kterých neexistuje úplná shoda v rámci odborné veřejnosti, či které jsou různými právními řády upraveny odlišně, a je tak možné se v teoretické rovině zabývat tím, zda je existující úprava vhodná. Mezi tyto aspekty lze zařadit: (1) lhůtu pro vyjádření výhrady svědomí, (2) existenci alternativní služby a otázku povinnosti tuto alternativní službu vykonat, (3) neexistenci procesu přezkumu pravdivosti důvodů, na základě kterých je výkon vojenské služby odmítán a (4) možnost uplatnění výhrady svědomí profesionálními vojáky.¹⁵³¹⁵⁴

5.3.1. Lhůta pro vyjádření výhrady svědomí

Jak již bylo rozebráno výše, touto otázkou se zabýval ÚS v několika svých rozhodnutích, kdy samotná podstata a nezbytnost stanovení konkrétní, poměrně krátké lhůty byla popsána v usnesení ÚS sp. zn. I. ÚS 149/98. Tehdy se sice ÚS vyjadřoval ke lhůtě třicetidenní, kterou

¹⁵² KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 726.

¹⁵³ Tamtéž, s. 731.

¹⁵⁴ MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, s. 76-81.

zakotvoval zákon o civilní službě (zrušen k 1. 1. 2005), ale jsem přesvědčena, že argumentace je relevantní i pro nyní nastavenou patnáctidenní lhůtu dle branného zákona. S ohledem na skutečnost, že možnost uplatnění výhrady svědomí vůči vojenské službě byla omezena na vojenskou službu mimořádnou, což je služba za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, je nesporné, že se jedná o situaci, kdy nesmí docházet ke zbytečným průtahům a přehled o tom, kdo je schopen (a ochoten) se účastnit na ochraně země, by měly mít příslušné orgány co nejdříve. Limitování lhůty, během které je možné výhradu svědomí uplatnit, tak pokládám za vhodné a ústavní.

5.3.2. Existence alternativní služby a otázka povinnosti tuto alternativní službu vykonat

Česká právní úprava s alternativní službou počítá a upravuje ji. Za existence povinné vojenské služby byla alternativou služba civilní. V rámci aktuální mimořádné služby je občan povinen vykonat vojenskou službu, případně její alternativu ve formě pracovní povinnosti. Podstatou alternativní služby je umožnit těm, kdo se nechtějí účastnit na vojenských aktivitách, naplnění občanské povinnosti jiným způsobem, a to proto, aby byla zajištěna zásada rovnosti mezi všemi, na koho mimořádná služba dopadá.

Umožnění uplatnění výhrady svědomí i proti alternativní službě by znamenalo diskriminaci osob, které se službě podrobí a výhradu neuplatní. Důsledkem by jistě byla i demotivace osob vykonávat mimořádnou službu řádně, protože jaká je motivace vykonávat službu s vynaložením veškerého možného úsilí, pokud se někdo na ochraně státu nemusí podílet vůbec? Mohlo by rovněž dojít k narušení morálky těchto osob a celkově k neefektivitě jejich činnosti, což by vedlo k nenaplnění primárního účelu mimořádné služby jako takové.

Nastane-li mimořádná situace, měl by každý občan být povinen v rámci svých možností se zohledněním jeho schopností a stavu se na ochraně státu podílet, ať už to bude v jakékoli formě. Úplné vyhnutí se této povinnosti je v rozporu se základním vztahem mezi státem a občanem i vztahy mezi občany navzájem.

5.3.3. Neexistence procesu přezkumu pravdivosti důvodů

I přes to, že pro uplatnění výhrady svědomí je nezbytné podat odůvodněné Prohlášení, aktuální právní úprava nezahrnuje žádný způsob přezkumu důvodů, které v něm byly vymezeny. Takto nastavená úprava je velmi liberální, což je zřejmě důsledek historické zkušenosti z období Československa, kdy zakotvení „přezkumu svědomí“ by nemuselo být vnímáno příliš pozitivně. ÚS se k této věci navíc vyjádřil tak, že v případě, kdy je z jednání jedince jednoznačně zřejmé, že tvrzené důvody svědomí byly smyšlené a nepravdivé, není možné tuto osobu (uplatnila-li výhradu

svědomí) povolát k výkonu vojenské služby¹⁵⁵. To považuji za velmi problematické, a proto se tímto aspektem budu podrobněji věnovat v části 5.4., kde zároveň navrhuji možnou změnu úpravy, která by vedla k zavedení přezkumu uplatňování výhrady svědomí.

5.3.4. Možnost uplatnění výhrady svědomí profesionálními vojáky

To, zda by profesionální vojáci měli mít možnost uplatnit výhradu, má svá pro i proti. Evropskou zemí, která uznává výhradu svědomí i v případě profesionálních vojáků, je Spolková republika Německo.¹⁵⁶ K možnosti uplatnění výhrady svědomí profesionálními vojáky se pak hlásí například Vysoký komisař OSN pro lidská práva, který to zahrnul ve své zprávě mezi doporučení týkající se výhrady svědomí.¹⁵⁷

Hlavním argumentem, proč by profesionální vojáci neměli mít možnost výhradu uplatnit je fakt, že tuto činnost vykonávají dobrovolně, sami se rozhodli, že se stanou členy armády a s tím, co je náplní práce (příp. co jí může být v případě určitého konfliktu) jsou srozuměni.¹⁵⁸ Každý by se tak už před vstupem do armády měl rozhodnout, zda je tato činnost v rozporu s jeho svědomím či nikoli, a dle toho se profesionálním vojákem stát nebo ne. Zároveň stal-li se již někdo vojákem, stát vynaložil prostředky pro výcvik této osoby a počítá s ní pro další vojenské aktivity.¹⁵⁹

Listina však stanovuje, že nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, a také že každý má právo změnit své náboženství nebo víru. A tak i v případě vojáka se může stát, že během své kariéry změní svá přesvědčení. Pokud se tak stane a výkon služby by byl v rozporu s jeho svědomím, může podat žádost o propuštění ze služebního poměru.¹⁶⁰ Služební poměr pak zaniká uplynutím 9 kalendářních měsíců následujících po dni doručení žádosti o propuštění, není-li dohodou stanovena doba kratší.¹⁶¹ Devítiměsíční lhůta se může jevit jako poměrně dlouhá, ale je potřebné, aby „nedošlo k ohrožení plnění povinností příslušných vojenských jednotek a jejich akceschopnosti. Delší lhůta je tak akceptovatelná.“¹⁶² Dohodou je navíc možné stanovit dobu kratší, a tak bude záležet i na interní domluvě.¹⁶³

¹⁵⁵ Nález ÚS, sp. zn. IV. ÚS 81/95 ze dne 18. 9. 1995.

¹⁵⁶ Výroční zpráva Evropského úřadu pro výhradu svědomí (EBCO) ze dne 15. 5. 2024. *Odmítání vojenské služby z důvodu svědomí v Evropě 2023/24*. Dostupné z: <https://www.ebco-beoc.org/aboutebco>.

¹⁵⁷ Zpráva Vysokého komisaře OSN pro lidská práva (A/HRC/41/23).

¹⁵⁸ KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 732.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Ustanovení § 19 odst. 1 písm. k) zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání.

¹⁶¹ Ustanovení § 19 odst. 3 tamtéž.

¹⁶² KINDLOVÁ, M. In: KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022, s. 732.

¹⁶³ Ustanovení § 19 odst. 3 zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání.

Česká právní úprava nepředpokládá aplikaci článku 15 odst. 3 Listiny na profesionální vojáky.¹⁶⁴ S ohledem na vývoj rozhodovací praxe soudů je však vhodné si položit otázku, zda by v tomto případě nebylo možné interpretovat článek 15 odst. 1 Listiny extenzivním způsobem, jako tomu bylo u povinného očkování, a dovodit tak možnost aplikace výhrady svědomí za předpokladu splnění podmínek testu oprávněnosti výhrady svědomí. V tomto směru lze poukázat na podobnost se situací zdravotnických pracovníků, kteří jsou rovněž v pozici profesionálů, kteří si svobodně vybrali své povolání, a zákon jim umožňuje odmítnout poskytnutí zdravotních služeb pacientovi v případě, že by jejich poskytnutí odporovalo jejich svědomí nebo náboženskému vyznání.¹⁶⁵ Omezením takového jednání je však vždy zajištění ochrany života a zdraví pacienta. V případě profesionálních vojáků by tímto omezením mohla být čtvrtá podmínka testu, tedy společenské dopady, jež může v konkrétním případě akceptovaná výhrada svědomí mít, což by bylo možné vyložit tak, že výhrada svědomí profesionálního vojáka nesmí ohrozit bezpečnost státu či akceschopnost vojákovy jednotky.

Osobně se přikláním k názoru, že výhrada svědomí profesionálních vojáků by mohla být dovozena z článku 15 odst. 1 Listiny. Je otázkou, zda se v budoucnu budou soudy touto otázkou zabývat a přinesou konkrétní odpověď.

5.4. Navržení možných změn procesu uplatnění výhrady svědomí

Způsob, kterým je nyní institut výhrady svědomí upraven, je dle mého názoru v převažující míře správný. Zároveň se však domnívám, že jeho největší slabiny, kterými je potenciální oportunistus či využívání výhrady svědomí v míře ohrožující bezpečnost státu, by mohly být minimálně do jisté míry odstraněny zakotvením přezkumného řízení do procesu uplatnění výhrady svědomí. Jak už bylo výše uvedeno, návrh zákona o civilní službě (následně přijatý jako zákon č. 73/1990 Sb.) obsahovat i institut komisí pro posuzování oprávněnosti žádostí branců. Zákon však nakonec tento institut nezakotvil a přezkumné komise se tak nestaly součástí procesu uplatnění výhrady svědomí. K možnosti zakotvení přezkumu výhrady svědomí se vyjádřila řada orgánů, jak již bylo podrobněji popsáno výše. Společným rysem těchto vyjádření je stanovení určitých podmínek či doporučení, které by měl přezkum naplňovat, a pokud tomu tak je, samotný přezkum není problematický a nedochází jím k porušení základních lidských práv a svobod. Pokud by však tyto podmínky či doporučení splněny nebyly, k porušení základních práv a svobod by dojít mohlo.

¹⁶⁴ Nyní již zrušené zákony upravující civilní službu (zákon č. 73/1990 Sb. a zákon č. 18/1992 Sb.) nepředpokládaly možnost uplatnění výhrady svědomí vojáky.

¹⁶⁵ Ustanovení § 50 odst. 2 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Níže nastíním, jakým způsobem by mělo přezkumné řízení probíhat, a to primárně se zohledněním rozhodovací praxe mezinárodních orgánů, které v jejím rámci vymezily poměrně jasný směr, kterým by měla právní úprava přezkumu uplatnění výhrady svědomí směřovat.

5.4.1. Zakotvení institutu přezkumných komisí

Aktuální právní úprava obsahuje pro uplatnění výhrady svědomí podmínku podání písemného odůvodněného prohlášení o odmítnutí výkonu mimořádné služby. Prohlášení tak i dle aktuální právní úpravy musí být odůvodněno, nestačí samotný akt odmítnutí výkonu mimořádné služby. Následně však nedochází k přezkumu těchto důvodů. Krajské vojenské velitelství pouze tuto skutečnost vezme na vědomí a zapíše informaci o odmítnutí výkonu mimořádné služby do vojenské evidence k údajům vedeným o vojákovi v záloze.¹⁶⁶

Základním předpokladem pro zakotvení přezkumného řízení do procesu uplatnění výhrady svědomí je vznik přezkumných komisí. Tyto komise musí být orgánem nezávislým a nestranným a forma procesu přezkumu prohlášení musí zahrnovat všechny záruky nezbytné pro zajištění spravedlivého procesu. Komise by tak neměly být součástí struktury vojenských orgánů, ale měly by na nich být nezávislé. Úplná nezávislost je doporučena například Parlamentním shromážděním Rady Evropy¹⁶⁷ či Vysokým komisařem OSN pro lidská práva¹⁶⁸. ESLP se vyjádřil ke složení přezkumného orgánu, do kterého dle něj může být zapojen vojenský orgán, ovšem měly by být zapojeny i civilní osoby.¹⁶⁹ Naopak Výbor ministrů OSN doporučuje, aby až odvolací orgán byl na vojenské správě nezávislý, samotný přezkumný orgán může být orgánem vojenským.¹⁷⁰

Lze tak shrnout, že názory na postavení přezkumného orgánu se liší. Osobně se přikláním k názoru, že by se mělo jednat o orgán zcela oddělený od vojenské správy, aby byla zajištěna jeho nezávislost. Věřím, že v tomto směru je nezbytné i to, jakým způsobem by byl přezkum vnímán občany, a zapojení vojenských orgánů by nemuselo být vnímáno pozitivně.

5.4.2. Způsob přezkumu důvodů pro uplatnění výhrady svědomí

V souvislosti s přezkumem je nutné opět zmínit rozdíl mezi *forum externum* a *forum internum* svědomí. *Forum internum* (vnitřní svědomí) je absolutní a veřejnou mocí nepřezkoumatelné a neomezitelné. Výhrada svědomí je vedle toho vnějším projevem svědomí (*forum externum*). Přezkumu by tak bylo podrobena jednání jedince, kterým je projevuje navenek, které je motivováno a formováno jeho tvrzenými přesvědčeními (svědomím).

¹⁶⁶ Ustanovení § 6 odst. 3 branného zákona.

¹⁶⁷ Rezoluce 337 Parlamentního shromáždění Rady Evropy.

¹⁶⁸ Zpráva Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, A/HRC/41/23, s. 9.

¹⁶⁹ Rozhodnutí ESLP ve věci Papavasiliakis v. Řecko (stížnost č. 66899/14).

¹⁷⁰ Doporučení č. R (87) 8 Výboru ministrů Rady Evropy.

Oprávněnost výhrady svědomí musí být v každém případě posuzována individuálně se zohledněním konkrétních okolností. Není možné stanovit taxativní seznam faktorů, které oprávněnost prokazují. Některé země mají zakotveny diskvalifikační podmínky, při jejichž naplnění je automaticky shledána neoprávněnost výhrady svědomí.¹⁷¹ Může se jednat například o osoby, které se dopustili protiprávního činu se zbraní, osoby, které mají zbrojní průkaz či osoby, které jsou myslivci. Osobně zastávám názor, že zakotvení diskvalifikačních podmínek není vhodné. Výše uvedené faktory mohou být při přezkumu zohledněny, ale vždy by mělo dojít ke komplexnímu individuálnímu posouzení se zohledněním všech faktorů společně.

Co se týká už samotného způsobu posouzení, jako vhodný vidím test oprávněnosti výhrady svědomí formulovaný ÚS¹⁷², o kterém již bylo uvedeno více v rámci judikatury ÚS. Pro oprávněné využití výhrady svědomí test předpokládá kumulativní splnění 4 podmínek: (1) ústavní relevanci tvrzení obsažených ve výhradě svědomí, (2) naléhavost důvodů, jež k podpoře své výhrady nositel základní svobody uvedl, (3) konzistentnost a přesvědčivost tvrzení dané osoby a (4) společenské dopady, jež může v konkrétním případě akceptovaná výhrada svědomí mít.

První podmínka bude v případě vojenské služby splněna vždy, jelikož se jedná o projev svobody svědomí zakotvený článkem 15 Listiny. Teoreticky by tak tato podmínka v tomto případě nemusela být součástí testu, protože vždy půjde o osobu namítající nemožnost výkonu vojenské služby pro rozpor s vlastním svědomím nebo s náboženským vyznáním.

Naléhavost namítaných důvodů je subjektivním hlediskem, kdy se dle ÚS jedná o „příslověčné „*tady a ted*“, jež brání bezvýjimečnému podrobení se příkazu zákona“. Jedná se tedy o vnímání konkrétní situace jedincem jako pocit hluboce prožité povinnosti¹⁷³ nejednat způsobem, který ukládá zákon, tedy vykonat vojenskou službu v rámci služby mimořádné.

Konzistentnost a přesvědčivost tvrzení dané osoby musí být vždy posuzována *ad personam*. Jedná se o podmínku, která by měla zajistit, že namítané důvody jsou opravdové – jedinec skutečně vnímá uloženou povinnost jako nesprávné jednání. Protože není možné někomu „nahlédnout do svědomí“, je na místě zkoumat způsoby, kterými jedinec své přesvědčení projevuje navenek. Jako důkazy pro prokázání předložených důvodů by pak mohly sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit skutečný stav věci.

Poslední podmínkou je zvážení společenských dopadů, jež může v konkrétním případě akceptovaná výhrada svědomí mít. Výhrada by měla představovat výjimku z pravidla, kdy pravidlem je v tomto případě branná povinnost a výkon mimořádné služby. Musí být zajištěny

¹⁷¹ Jedná se například o Řecko či Rakousko.

¹⁷² Nález ÚS, sp. zn. I. ÚS 1253/14 ze dne 22. 12. 2015.

¹⁷³ Nález ÚS, sp. zn. Pl. ÚS 42/02 ze dne 26. 3. 2006.

cíle, které sleduje uložená povinnost, což je doplnění vojenských sil v armádě. Otázka společenských dopadů se bude v tomto případě týkat primárně množství osob, které výhradu uplatňují. Na rozdíl od očkování, kde je možné na základě výzkumu stanovit, jaká proočkovanost je nezbytná, v případě vojenské služby se to nedá dost dobře určit. Dalo by se říct, že do vojenské služby by měl být zapojen takový počet osob, aby mohlo dojít k efektivní činnosti armády. Společenským dopadem může být rovněž to, jaký vliv by měla tato osoba, která by byla proti své vůli nucena účastnit se vojenské činnosti, na ostatní osoby v jednotce. Takováto osoba může narušit morálku jednotky, a zároveň dochází ke zvýšení rizika, že v klíčovém momentě tato osoba nebude řádně činit své povinnosti, a pak dojde k ohrožení celé skupiny. Vojenské jednotky musí řádně fungovat a spolupracovat a jistý „rušivý prvek“ v podobě odpírače vojenské služby, kterému nebyla výhrada svědomí uznána, může mít spíš negativní následky.

Proces přezkumu nemá zkomplikovat možnost uplatnění výhrady osobám, které ji uplatňují oprávněně na základě pravdivých důvodů. Cílem této úpravy by mělo být vyloučení osob, které by chtěly výhradu svědomí pouze zneužít a uplatnily ji s nepoctivým úmyslem. Jako příklad bych uvedla osobu, která se opakovaně dopouští trestné činnosti za použití násilí či dokonce se zbraní nebo se dopustila přímo trestných činů proti životu a zdraví. Za podmínek aktuální právní úpravy by i nenapravitelný recidivista mohl využít výhradu svědomí, a to i přes jeho předchozí jednání, ze kterého je zřejmé, že jím namítané důvody se nemohou zakládat na skutečnosti. Při přezkumu může být zjištěno, kde je pravda, a může tak být dosaženo účelu, pro který výhrada svědomí skutečně vznikla.

5.4.3. Možnost podat opravný prostředek

Výsledkem přezkumného procesu by bylo rozhodnutí komise o uznání či neuznání oprávněnosti výhrady svědomí. Proti zamítavému rozhodnutí musí mít jedinec možnost podat opravný prostředek. Vysoký komisař OSN pro lidská práva v rámci své zprávy k výhradě svědomí stanovuje, že jedinec musí mít možnost se odvolat k nezávislému soudnímu orgánu. V rámci české soudní soustavy se nabízí možnost podat opravný prostředek v rámci správního soudnictví.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo komplexní popsání institutu výhrady svědomí vůči povinné vojenské službě, identifikace problematických aspektů a navržení změn, které by mohly být učiněny v českém právní řádu pro minimalizaci rizik, která s sebou tento institut přináší.

V rámci své práce jsem představila samotný institut výhrady svědomí, jakožto vnější projev svobody svědomí, představila jeho druhy a vysvětlila rozdíl mezi *forum externum* a *forum internum* svědomí. Dále jsem porovнала výhradu svědomí s právem na odpor a občanskou neposlušností, což jsou instituty, které jsou do jisté míry podobné výhradě svědomí. Nelze je však s výhradou svědomí zaměňovat, jelikož jejich podstata je odlišná.

Výhrada svědomí vůči povinné vojenské službě se vyvíjela tisíce let. V jejích počátcích se ještě vůbec nehovořilo o výhradě svědomí. Za jejím vznikem stál vnitřní rozpor jednotlivce s tím, co mu je přikazováno. Až postupně došlo ke konkrétnímu pojmenování tohoto institutu. Zvlášť na mezinárodní úrovni v rámci rozhodovací praxe EKLP, ESLP či Výboru pro lidská práva lze dobře sledovat postupnou změnu ve vnímání výhrady svědomí. Od práva, jehož existence byla na mezinárodní úrovni respektována pouze při zakotvení vnitrostátním právem, se výhrada svědomí stala právem, které je nyní dovozováno z nejvýznamnějších mezinárodních smluv o lidských právech.

V českém právním řádu je výhrada vůči vojenské službě zakotvena explicitně Listinou. To jí dle mého názoru přiznává v jistém smyslu nadřazené postavení oproti jiným výhradám svědomí, se kterými se lze v české právní úpravě setkat.

Výhrada svědomí má jak svá pozitiva, tak svá negativa. Pozitivní je jednoznačně skutečnost, že tento institut umožňuje jedinci jednat v souladu se svým svědomím, tedy nejednat v souladu s povinností, kterou mu ukládá právní předpis, a to bez právního postihu (za předpokladu splnění dalších podmínek, které zákon stanovuje). Negativem je pak riziko ohrožení naplnění či úplná nemožnost dosažení účelu, za kterým byla povinnost zákonem uložena. Po zrušení povinné vojenské služby se nyní jedná pouze o brannou povinnost. I přes profesionalizaci armády může za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu vzniknout potřeba armádu doplnit, a to prostřednictvím mimořádné služby. Zajištění ochrany státu a v něm žijící společnosti je veřejným zájmem, který se střetává se zájmem soukromým ve formě možnosti jednat v souladu s vlastním svědomím. Je na státu, do jaké míry dá prostor pro uplatnění výhrady svědomí prostřednictvím právní úpravy.

Česká právní úprava je velmi liberální. Prohlášení o uplatnění výhrady svědomí sice musí být odůvodněné, ale důvody nejsou následně podrobeny žádnému přezkumu. Jedinec se tak ve svém každodenním životě může chovat naprosto odlišně od toho, co tvrdí ve svém prohlášení, a

stejně nebude povinen splnit vojenskou službu, ale pouze alternativní povinnost. Zneužívání tohoto institutu tak spatřuji jako jeho největší riziko, protože může mít dopad na všechny členy společnosti a bezpečí celého státu.

Smyslem práce bylo na základě hlubšího poznání výhrady svědomí přednést náměty na změny, které by mohly být učiněny v české právní úpravě, aby bylo možné hrozící riziko tohoto institutu snížit. Navrhovanou změnou je zakotvení přezkumu do procesu uplatnění výhrady svědomí, a to se zohledněním doporučení či rozhodnutí mezinárodních institucí, které v průběhu let jasně ukázaly, jakým směrem by vnitrostátní právní úprava měla směřovat. Základními principy je právo na spravedlivý proces a zásada rovnosti. Přezkumný orgán musí být při přezkumu žádosti o uplatnění výhrady svědomí nestranný a nezávislý. Měl by být oddělen od struktury vojenských orgánů. Při návržení způsobu přezkumu jsem vycházela z judikatury ÚS, kdy primárním cílem přezkumu by mělo být zjištění opravdovosti a naléhavosti jedincem předkládaných tvrzení. Přezkum by tak byl prováděn za pomoci testu oprávněnosti výhrady svědomí, který ÚS formuloval. V neposlední řadě je nutné zmínit zakotvení možnosti podat opravný prostředek, a to ke správnímu soudu. Přezkum nemá být způsobem, jak pouze zkomplikovat aplikaci výhrady svědomí. Účelem by měla být opravdu snaha o zamezení jejího zneužití, protože je v zájmu všech, aby výhradu uplatnili skutečně ti, jejichž svědomí jim nedovoluje vykonat vojenskou službu.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- BARTOŇ, M. a kol., *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-128-1.
- HUSSEINI, F., BARTOŇ, M., KOKEŠ, M., KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-812-2.
- KLÍMA, K. a kol., *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání, rozšířené. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-X.
- KLÍMA, K. *Ústavní právo*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-606-4.
- KUDRNA, J. (ed.) *Listina v kontextu společenských změn (K 30. výročí jejího přijetí)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021. ISBN 978-80-7552-076-0.
- KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Velký komentář*. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-609-5.
- KYSELA, J. *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-197-6.
- MADLEŇÁKOVÁ, L. *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-805-5.
- MOLEK, P. *Základní práva. Svazek druhý – Svoboda*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN 978-80-7598-525-5.
- PAVLÍČEK, V. a kol., *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. díl. *Práva a svobody*. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-391-2.
- WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I., a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. 2. doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. ISBN 978-80-7676-747-8.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

- ČT24. *Nábory nejdou podle představ, řekla Černochová. S armádními špičkami řešila, jak to zlepšit*. [online] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/zive-brifink-pojednani-cernochove-s-rehkou-349903>. [citováno 2024-06-12].
- DANĚK, T. *Světská a náboženská výhrada svědomí*. [online] Brno, 2022. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Katedra ústavního práva a politologie. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/mjps1/Svetska_a_nabozenska_vyh_rada_svedomi.pdf. [citováno 2024-03-08].
- Doporučení 478 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/14515>.
- Doporučení 816 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/14850>.
- Doporučení 1518 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/16909>.
- Doporučení č. R (87) 8 Výboru ministrů Rady Evropy. Dostupné z: <https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/1987/en/88968>.

GRUNTOVÁ, K. *Řehka: Česko bude muset v budoucnu uvažovat o nějaké formě vojenské služby, armádě chybí zálohy.* [online] iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/karel-rehka-armada-zaloha-vojak-ukrajina-rusko-valka_2402200615_gut. [citováno 2024-03-10].

KINDLOVÁ, M., PREUSS O. *Výhrada svědomí v kontextu povinného očkování a mimo něj.* [online] Jurisprudence 3/2017, s. 17–30. Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta. ISSN 1802-3843. Dostupné z: <https://www.jurisprudence.cz/cz/casopis/vyhrada-svedomi-v-kontextupovinneho-ockovani-a-mimo-nej.m-248.html>. [cit.2024-02-10].

MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY. *Historie základní vojenské služby v českých zemích.* [online] Dostupné z: <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3895>. [citováno 2024-02-12].

MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY. *Vojenská základní služba se stává minulostí.* [online] Dostupné z: <https://acr.army.cz/scripts/detail.php?id=3893>. [citováno 2024-02-12].

NĚMEC, I., ŽILÍNEK M., LUŽNÝ J. *Přechod státu z mírového na válečný stav.* Vojenské rozhledy, 2007, č. 4, ISSN 2336-2995. [online] <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/vystavba-ozbrojenych-sil/prechod-statu-z-miroveho-na-valecny-stav>. [citováno 2024-06-05].

OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Conscientious objection to military service.* United Nations Publication, 2012, s. 2. e-ISBN 978-92-1-055405-3. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/ConscientiousObjection_en.pdf.

PERNICA, B. *Ještě k branné povinnosti.* Vojenské rozhledy, 2006, č. 2, ISSN 2336-2995. [online] Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/jeste-k-branne-povinnosti>. [citováno 2024-03-20].

PORTÁL VEŘEJNÉ SPRÁVY. *Povolání na vojenské cvičení nebo do služby v operačním nasazení.* [online] 2021. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/sluzby-vs/povolani-na-vojske-cviceni-nebo-do-sluzby-v-operacnim-nasazeni-S10794>. [citováno 2024-05-29].

Rezoluce 337 Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Dostupné z: <https://pace.coe.int/en/files/15752>. [citováno 2024-03-14].

Rezoluce Komise OSN č. 1989/59 ze dne 8. 3. 1989. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1989-59.pdf. [citováno 2024-03-14].

Rezoluce Komise OSN č. 1993/84 ze dne 10. 3. 1993. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1993-84.pdf. [citováno 2024-03-14].

Rezoluce Komise OSN č. 1995/83 ze dne 8. 3. 1995. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1995-83.pdf. [citováno 2024-03-14].

Rezoluce Komise OSN č. 1998/77 ze dne 22. 4. 1998. Dostupné z: https://www.ohchr.org/sites/default/files/E-CN_4-RES-1998-77.pdf. [citováno 2024-03-14].

Rezoluce Komise OSN č. 2004/35 ze dne 19. 4. 2004. Dostupné z: <https://www.refworld.org/legal/resolution/unchr/2004/en/27294>. [citováno 2024-03-15].

Rezoluce Rady OSN č. 20/2 ze dne 16. 7. 2012. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/g12/152/88/pdf/g1215288.pdf?token=n6JYaIrcPNKrzRzG6i&fe=true>. [citováno 2024-03-15].

Rezoluce Rady OSN č. 24/17 ze dne 8. 10. 2013. Dostupné z: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g13/179/17/pdf/g1317917.pdf?token=5bXgAc4MRPTlpPCEkd&fe=true>. [citováno 2024-03-15].

SKALICKÝ, M. *Znovu na vojnu? Armádě i zálohám chybí hlavně mladí lidé, pomoci může „dánský model“*. [online] Vinohradská 12. iRozhlas. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/znovu-na-vojnu-armade-i-zaloham-chybi-hlavne-mladi-lide-pomoci-muze-dansky-model_2402270600_pj. [citováno 2024-03-10].

TISKOVÁ A INFORMAČNÍ SLUŽBA MO. *Vojenská základní služba definitivně skončila*. [online] In: Ministerstvo obrany České republiky. 2004. Dostupné z: <https://acr.army.cz/scripts/detail.php?id=5243>. [citováno 2024-02-12].

TOMEK, P. *Možnost odpirání. vyhýbání se základní vojenské službě a vojenská práce v letech 1969-1992*. [online] Historie vojenství, č. 2/2013, s. 4-19. Historický ústav Armády České republiky. ISSN 0018-2583. Dostupné z: <https://digitalnistudovna.army.cz/periodical/uuid:a8134631-f8b3-43f8-b7ca-52756d49e0a6>. [citováno 2024-02-14].

TOMEK, P. *Tři vojenské zákony přinesly v březnu 1990 převratné změny ve vojenské službě*. Vojenský historický ústav Praha. [online] Dostupné z: <https://www.vhu.cz/tri-vojenske-zakony-prinesly-14-brezna-1990-prevratne-zmeny-ve-vojenske-sluzbe/>. [citováno 2024-02-14].

VLČEK, B. *Každý má právo odmítnout (Pacifismus, registrované církve a náboženské společnosti)*. Vojenské rozhledy, 2011, č. 4, ISSN 2336-2995. [online] Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/kazdy-ma-pravo-odmitnout-pacifismus-registrovane-cirkve-a-nabozenske-spolecnosti>. [citováno 2024-06-05].

VLČEK, B. *Pacifismus a doplňování ozbrojených sil České republiky vojáky v záloze za stavu ohrožení státu a válečného stavu*. Vojenské rozhledy, 2009, č. 1, ISSN 2336-2995. [online] Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/strategicke-rizeni/pacifismus-a-doplnovani-ozbrojenych-sil-ceske-republiky-vojaky-v-zaloze-za-stavu-ohrozeni-statu-a-valecneho-stavu>. [citováno 2024-06-05].

Zpráva Vysokého komisaře OSN pro lidská práva. Report on approaches and challenges for obtaining the status of conscientious objector to military service. A/HRC/41/23. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4123-report-approaches-and-challenges-obtaining-status-conscientious>. [citováno 2024-06-18].

Výroční zpráva Evropského úřadu pro výhradu svědomí (EBCO) ze dne 15. 5. 2024. *Odmítání vojenské služby z důvodu svědomí v Evropě 2023/24*. Dostupné z: <https://www.ebco-beoc.org/aboutebco>. [citováno 2024-06-19].

Vysvětlení k Listině základních práv (2007/C 303/02). Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007X1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007X1214(01)).

3. Seznam použitých právních předpisů

Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02). Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>.

Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 243/1998 Sb., o podpisu Protokolu č. 11 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, kterým se mění kontrolní mechanismus v ní ustavený.

Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

Všeobecná deklarace lidských práv. [online] Ministerstvo zahraničních věcí. Dostupné z: https://mzv.gov.cz/file/3156327/Vseobecna_deklarace_lidskych_prav.pdf. [citováno 2024-03-07].

Vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Vyhláška č. 328/2016 Sb., o stanovení vzoru dotazníku, vzorů vojenských dokladů a nakládání s nimi a vzoru osobní známky a pravidel jejího nošení.

Zákon č. 193/1920 Sb., branný zákon republiky Československé.

Zákon č. 92/1949 S., branný zákon.

Zákon č. 73/1990 Sb., o civilní službě.

Zákona č. 18/1992 Sb., o civilní službě.

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání.

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky.

Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

4. Seznam použité judikatury a rozhodnutí dalších orgánů

Odlišné stanovisko soudců Vučiniće a De Gaetana k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci Eweida a ostatní v. Spojené království (stížnosti č. 48420/10, 59842/10, 51671/10 a 36516/10) ze dne 15. 1. 2013. [online] Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%7D>.

Nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní republiky, sp. zn. Pl. ÚS 78/92 ze dne 10. 12. 1992.

Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. IV. ÚS 81/95 ze dne 18. 9. 1995.

Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 322/96 ze dne 14. 10. 1997.

Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 18/98 ze dne 2. 6. 1999.

Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 19/98 ze dne 3. 2. 1999.

Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 42/02 ze dne 26. 3. 2006.

Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 1253/14 ze dne 22. 12. 2015.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 2. 4. 1973, stížnost č. 5591/72. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/view.asp#%20>.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 16. 5. 1977, stížnost č. 7050/75. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-74916%22%7D>.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 5. 7. 1977, stížnost č. 7705/76. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74554>.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 11. 10. 1984, stížnost č. 10410/83. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74737>.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 30. 11. 1994, stížnost č. 22793/93. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?filename=PETERS+v.+THE+NETHERLANDS.pdf&id=001-2432&library=ECHR&logEvent=False>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 5. 1997, stížnosti č. 19233/91 a 19234/9. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58054%22%7D>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 4. 2000, stížnost č. 34369/97. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58561%22%7D>.

Rozhodnutí velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 7. 2011, stížnost č. 23459/03. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-3601158-4079259%22%7D>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 11. 2011, stížnost č. 43965/04. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-3751706-4284157%22%7D>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 6. 2016, stížnost č. 26012/11. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-11230%22%7D>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 9. 2016, stížnost č. 66899/14. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-5486380-6889582%22%7D>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 10. 2017, stížnost č. 75604/11. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-5881867-7500072%22%7D>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 10. 2019, stížnost č. 14604/08. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-6538815-8642230%22%7D>.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 6. 2022, stížnost č. 51914/19. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-7353003-10042727%22%7D>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 8. 4. 1985, stížnost č. 89/1981. Dostupné z: <https://juris.ohchr.org/casedetails/730/en-US>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 9. 7. 1985, stížnost č. 185/1984. Dostupné z: <https://wri-irg.org/en/story/1985/l-t-k-v-finland-communication-no-1851984>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 7. 11. 1991, stížnost č. 446/1991. Dostupné z: <https://juris.ohchr.org/casedetails/723/en-US>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 3. 11. 2006, stížnosti č. 1321/2004 a 1322/2004. Dostupné z: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2007/en/63966>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 24. 3. 2011, stížnost č. 1642-1741/2007. Dostupné z: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2011/en/87311>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 24. 3. 2011, stížnost č. 1642-1741/2007. Dostupné z: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/hrc/2012/en/87352>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 29. 3. 2012, stížnosti č. 1853/2008 a 1854/2008. Dostupné z: <https://juris.ohchr.org/casedetails/1939/en-US>.

Stanovisko Výboru OSN pro lidská práva ze dne 15. 10. 2014, stížnost č. 2179/2012. Dostupné z: <https://juris.ohchr.org/casedetails/1939/en-US>.

Usnesení Ústavního soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 26/95 ze dne 18. 4. 1995.

Usnesení Ústavního soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 53/95 ze dne 23. 6. 1995.

Usnesení Ústavního soud ČR, sp. zn. I. ÚS 1951/13 ze dne 27. 10. 2015.

Zpráva Evropské komise pro lidská práva ze dne 12. 12. 1966, stížnost č. 2299/64. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-73650%22%5D%7D>.

5. Seznam ostatních zdrojů

KINDLOVÁ, M. a PREUSS. O. *Conscientious Objection to Compulsory Vaccination? Lessons from the Case-Law of the European Court of Human Rights and a Test Employed by the Czech Constitutional Court*. 22. 11. 2022. Článek poskytnutý JUDr. Miluší Kindlovou, M.Jur., Ph.D.

Seznam zkratk

Branný zákon	Zákon č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a jejím zajišťování
ČR	Česká republika
Deklarace	Všeobecná deklarace lidských práv
EKLP	Evropská komise pro lidská práva
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Komise OSN	Komise Organizace spojených národů pro lidská práva
Listina	Listina základních práv a svobod
Listina EU	Listina základních práv Evropské unie
Obecný komentář	Obecný komentář Výboru OSN pro lidská práva č. 22 k článku 18 Paktu z roku 1993
Pakt	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
Prohlášení	Prohlášení o odmítnutí výkonu mimořádné služby
Rada OSN	Rada Organizace spojených národů pro lidská práva
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
ÚS	Ústavní soud České republiky
Výbor	Výbor OSN pro lidská práva
Vysvětlení	Vysvětlení k Listině základních práv (2007/C 303/02)
Zákon o civilní službě	Zákon č. 18/1992 Sb., o civilní službě

Výhrada svědomí vůči povinné vojenské službě

Abstrakt

Předmětem této diplomové práce je institut výhrady svědomí vůči povinné vojenské službě. Cílem práce je komplexní rozbor tohoto tématu se zaměřením na jeho vývoj, identifikace problematických aspektů výhrady svědomí a navržení změn, které by mohly být přijaty pro limitaci rizik, která s sebou výhrada svědomí přináší. Práce reaguje na zvýšený mediální zájem i zájem veřejnosti o témata jako vojenská služba, branná povinnost či výhrada svědomí, který je možné sledovat od začátku války na Ukrajině.

Práce je strukturovaná do pěti částí. První část se věnuje obecným aspektům výhrady svědomí, jakožto vnějšímu projevu jedné ze základních svobod, a to svobody svědomí. V této části je vysvětlen účel výhrady svědomí a popsány její jednotlivé druhy a možné dělení. Dále dochází ke komparaci výhrady svědomí s občanskou neposlušností a právem na odpor, které mají některé rysy obdobné, ale jejich podstata se značně liší.

Druhá část se zabývá historií výhrady svědomí vůči vojenské službě, a to od prvních snah o vzepření se uložené povinnosti, což bylo stovky let před tím, než byl tento institut pojmenován, až po její výslovné uznání a zakotvení právním řádem.

Třetí část shrnuje aktuální právní úpravu výhrady svědomí na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. Významným rozdílem mezi jednotlivými prameny je to, zda je výhrada svědomí vůči vojenské službě zakotvena explicitně, či zda došlo k jejímu dovození z ustanovení o svobodě svědomí.

Ve čtvrté části jsou rozebrány nejvýznamnější případy, které se týkají výhrady svědomí, a zabýval se jimi Ústavní soud České republiky, Evropská komise pro lidská práva, Evropský soud pro lidská práva nebo Výbor OSN pro lidská práva. Právě rozhodovací praxe na nadnárodní úrovni měla významný vliv na uznání práva na výhradu svědomí jako práva, které je nedílnou součástí svobody svědomí.

Poslední část analyzuje aktuální stav institutu výhrady svědomí v českém právním řádu, vysvětluje vztah mezi státem a jednotlivcem při požadavku na zapojení se do vojenských činností, identifikuje problematické aspekty a pozitiva a negativa výhrady svědomí. V neposlední řadě představuje rizika, která s sebou institut přináší. V této části je dále popsán proces přezkumu, jehož zakotvení do právního řádu je navrhováno jako možné řešení významného rizika výhrady svědomí, a to oportunistu.

Klíčová slova: výhrada svědomí, povinná vojenská služba, odmítnutí splnění povinnosti

Conscientious objection to compulsory military service

Abstract

The subject of this thesis is the institute of conscientious objection to compulsory military service. The aim of the thesis is to provide a comprehensive analysis of this topic, focusing on its development, identifying problematic aspects of conscientious objection and proposing changes that could be adopted to limit the risks that conscientious objection entails. The thesis responds to the increased media and public interest in topics such as military service and conscientious objection, which can be observed since the beginning of the war in Ukraine.

The thesis is structured in five parts. The first part deals with general aspects of conscientious objection as an external manifestation of one of the fundamental freedoms, namely freedom of conscience. This part explains the purpose of conscientious objection and describes its different types and possible divisions. It then compares conscientious objection with civil disobedience and the right of resistance, which have some similar features but are very different in their essence.

The second part deals with the history of conscientious objection to military service, from the earliest efforts to resist the obligation imposed, hundreds of years before the institution was named, to its explicit recognition and enshrinement in law.

The third part summarises the current legal regulation of conscientious objection at national and international level. An important difference between the various sources is whether conscientious objection to military service is explicitly enshrined or whether it is derived from the freedom of conscience provision.

The fourth part discusses the most important cases concerning conscientious objection that have been dealt with by the Constitutional Court of the Czech Republic, the European Commission on Human Rights, the European Court of Human Rights or the UN Human Rights Committee. It is the decision-making practice at the supranational level that has had a significant impact on the recognition of the right to conscientious objection as a right that is an integral part of freedom of conscience.

The last part analyses the current status of the institute of conscientious objection in the Czech legal system, explains the relationship between the state and the individual in the requirement to engage in military activities, identifies the problematic aspects and the positives and negatives of conscientious objection. Last but not least, presents the risks that the institute entails. This section then describes the review process, the incorporation of which into the legal

system is proposed as a possible solution to the significant risk of conscientious objection, namely opportunism.

Key words: conscientious objection, compulsory military service, refusal to fulfil an obligation